

Державний заклад
**«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»**
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики

Конспект лекцій
з навчальної дисципліни
«Основи науково-технічного перекладу»
для здобувачів вищої освіти першого року навчання, другого (магістерського)
рівня факультету іноземних мов за спеціальністю
035 Філологія (переклад з англійської, китайської українською)

Одеса - 2018

Друкується за рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Протокол № 1 від 31 серпня 2018 р.

Конспект лекцій навчальної дисципліни «Основи науково-технічного перекладу» для здобувачів вищої освіти першого року навчання, другого (магістерського) рівня факультету іноземних мов за спеціальністю 035 Філологія (переклад з англійської, китайської українською). – Одеса: ПНПУ, 2018 рік. – 77 с.

Розробник: Дерік Ілона Морисівна, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, кандидат філологічних наук.

ЗМІСТ

Лекція 1. Граматичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки.....	5
Лекція 2. Лексичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки.....	11
Лекція 3. Відтворення у перекладі інтернаціоналізмів і псевдоінтернаціоналізмів.....	17
Лекція 4. Особливості перекладу термінів (авторських термінів, термінів-онімів тощо).....	22
Лекція 5. Застосування лексичних трансформацій у науково-технічному перекладі.....	26
Лекція 6. Застосування граматичних трансформацій у науково-технічному перекладі.....	32
Лекція 7. Комплексні лексико-граматичні трансформації у науково-технічному перекладі.....	39
Лекція 8. Специфіка використання перекладацьких стратегій у науково-технічному перекладі.....	43
Лекція 9. Проблеми науково-технічного перекладу, пов'язані з типологічними відмінностями вихідної мови та мови перекладу. Особливості перекладу українською мовою англійських речень із формальним та інвертованим підметом.....	49
Лекція 10. Особливості двостороннього перекладу з першої іноземної мови на українську синтаксичних конструкцій і граматичних явищ, що потребують узгодження часових форм.....	53
Лекція 11. Аналіз особливостей відтворення синтаксичних конструкцій і явищ у науково-технічних текстах у процесі двостороннього перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки. Особливості перекладу додатка.....	55
Лекція 12. Особливості перекладу означення. Особливості перекладу обставини.....	56

Supplementary Lectures in English

Supplementary Lecture I. Different Approaches To Translation.....60

Supplementary Lecture II. Technical Translation As A Specific Type Of Translation.....67

Питання для самоконтролю.....69

Глосарій.....71

Список рекомендованої літератури.....77

Лекція 1. Граматичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки

Науково-технічний переклад як феномен — це викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті науково-технічної тематики на одній мові (вихідній мові), за допомогою еквівалентного тексту на іншій мові (мові перекладу). Науково-технічний переклад як результат перекладання — це певний текст, що містить певну науково-технічну інформацію (наприклад, наукова фахова стаття), або документ-носіє певної науково-технічної інформації (наприклад, патент, інструкція).

Диференціальними характеристиками науково-технічного перекладу є такі:

1. Переклад має бути точним, але не буквальним або дослівним, бо останні, як правило, найбільш неточні. Перекладаються не окремі слова оригіналу, а його зміст. Слова набувають певного значення лише у контексті, і лише завдяки контексту можна точно з'ясувати зміст оригіналу. Науково-технічний переклад повинен відповідати вимогам еквівалентності, адекватності та тотожності. **Еквівалентність** розуміється як відносна рівність змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, яка міститься в оригінальному тексті та у перекладі. **Адекватність** здійсненого науково-технічного перекладу визначається відповідністю перекладу оригіналу з урахуванням даних комунікативних умов. **Тотожність** науково-технічного тексту перекладу оригіналу — це функціональна спільність обох текстів, належність до одного й того ж жанрового інваріанта як елемента абстрактної системи мови.

2. Ясність формулюровок, стислість та чіткість викладення також є передумовою кваліфікованого науково-технічного перекладу. Подвійний зміст у науково-технічному перекладі неприпустимий, його стиль має повністю відповідати формально-логічному стилю мови науково-технічної літератури. Реалізувати цю вимогу, тобто зробити ясний і чіткий переклад, можна лише тоді, коли буде повністю з'ясовано зміст оригіналу. Зайві слова ускладнюють розуміння вихідної інформації, а лаконічність робить перекладений науково-технічний текст чи документ прозорим і зрозумілим для цільової аудиторії.

3. Літературна грамотність перекладу, що розуміється це відповідність лексико-граматичним і стилістичним нормам мови перекладу. Розкриваючи цю вимогу, слід зауважити, що літературно грамотним вважається той переклад, в якому відсутні форми і звороти, природні для мови оригіналу, але небажані для мови перекладу. Наявність таких помилок у тексті перекладу ускладнює його розуміння.

Слід наголосити на такій важливій рисі науково-технічних текстів як об'єкту перекладу як відносність еквівалентності перекладу оригіналу в наслідок таких особливостей, як високий ступінь формалізації мовних одиниць, необхідність логічних уточнень змістової частини, наявність авторської термінології і, особливо у випадках перекладу з неспоріднених мов, наявність суттєвих відмінностей у граматичних системах вихідної мови та мови перекладу.

Поділ складних випадків перекладу на граматичні та лексичні явища досить умовний, адже в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення. Одне й те ж граматичне явище залежно від конкретного лексичного вираження може перекладатися різними

способами. Однак існують певні загальні закономірності співвідношення та відповідності граматичних форм і конструкцій мов оригіналу і перекладу, тому докладний опис таких співвідношень, орієнтований на переклад, видається не тільки доцільним, а й необхідним, аби достатньо чітко уявляти, які можливості має перекладач у своєму розпорядженні для адекватної передачі у перекладі граматичних явищ оригіналу.

Мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Якщо лексичні відмінності помітні навіть для нефахівця (а це передусім значна наявність спеціальної лексики, термінів), то у граматичному плані вони значно менш виразні, однак не менш різноманітні.

Необхідно підкреслити, що тут йдеться не про інвентарні відмінності, тобто відмінності у складі синтаксичних конструкцій або морфологічних форм (що майже відсутні між текстами різних письмових стилів), а про відмінності у функціонуванні граматичних елементів. Однією з найпомітніших граматичних особливостей науково-технічних текстів є велика кількість різного роду поширених складних (у першу чергу - складнопідрядних) речень, що уживаються для передачі типових для наукового викладу логічних відношень між об'єктами, діями, подіями та фактами.

Між науково-технічними текстами, написаними різними мовами, також існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення. Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо. Та все ж найбільше між англійськими та українськими науково-технічними текстами граматичних розбіжностей інвентарного характеру, зумовлених

особливостями побудови цих мов. Так, в українській мові відсутні неозначений та означений артиклі, що вживаються в англійській мові не тільки як певні означення, а й сигналізують про особливості розподілу інформації у англійському реченні.

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у переклад відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача, яка, звичайно, значно ширша від означеної нами.

Для перекладача науково-технічної літератури особливо важливе знання предмета перекладу - він повинен орієнтуватися у тій предметній галузі, до якої належить призначений для перекладу текст. Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення метатекстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.

Як відомо, англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша — до германської, друга — до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша — переважно аналітична мова, де граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга — флективна мова, де граматичні

значення й відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичним морфем — флексій.

Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять **першу велику групу граматичних проблем перекладу**. Так, в українській мові немає артиклів, герундія, часових форм дієслова груп *Continuous* та *Perfect*, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій, а в англійській мові — дієприслівників, категорії роду іменників і прикметників тощо.

Певні відмінності існують у побудові речення: на відміну від української мови, так група підмета нерідко може міститися після групи присудка, в англійській мові порядок головних членів речення значно фіксованіший, що може вимагати перебудови речення при перекладі.

Друга група граматичних проблем перекладу пов'язана з різним обсягом змісту подібних у двох мовах форм і конструкцій. Так, форма теперішнього часу дієслова-присудка в українській мові відповідає за своїм змістом англійським відповідним формам *Present Indefinite*, *Present Continuous* та частково *Present Perfect*, а форма родового відмінку українського іменника може відповідати за своїм граматичним значенням англійській прийменниково-іменниковій конструкції “*of* + *N*” або формі загального відмінку іменника в препозиції до іншого іменника.

Третю групу граматичних проблем перекладу складають ті граматичні явища мови тексту оригіналу, що мають відмінні від відповідних граматичних явищ мови перекладу функціональні характеристики: наприклад, форми однини і множини іменника наявні і в українській, і в англійській мовах, однак форми конкретних іменників можуть не збігатися (англійське *evidence* вживається тільки в однині, але може перекладатися формою і однини, і множини).

Четверта група граматичних труднощів проблем складається з тих граматичних явищ, що мають різні частотні характеристики в англійській та українській науково-технічній літературі. Так, у першій частотність форм

масивного стану дієслова-присудка значно більша, ніж у другій, тому в перекладі такі форми нерідко доводиться замінювати на форми активного ану. Такі труднощі викликані розбіжностями у мовностилістичних нормах текстів мовами оригіналу й перекладу.

Певні труднощі для перекладачів-початківців становлять **граматичні омоніми** — формально тотожні граматичні форми або конструкції, що мають різне граматичне явище (наприклад, дієслово **to do** може вживатися як допоміжне дієслово у заперечувальних та питальних реченнях, дієслово-репрезентант попереднього дієслова та як смислове дієслово).

П'ята група граматичних проблем перекладу пов'язана з особливостями вираження членів речення у двох мовах, насамперед підмета і присудка. Наприклад, в англійській мові є так звані **“формальний підмет”** і **“формальний додаток”**, неможливі у структурі українського речення.

Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і тільки у такому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися відповідними українськими висловлюваннями без застосування граматичних трансформацій. Такий переклад називається **“дослівним”** або **“послівним”**. Його слід відрізнити від **граматично буквального перекладу**, який є дослівним перекладом граматичної форми або синтаксичної конструкції, що порушує граматичні норми мови перекладу та/або жанрово-стилістичні норми мови науково-технічної літератури.

Грамматичний буквалізм призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі змісту оригіналу. Наприклад, у граматично буквальному перекладі речення *"A new element will be discovered sooner or later"* /*"Новий елемент буде відкрито раніше чи пізніше"* спостерігається порушення норм функціонування порівняльних форм прислівників: в українській мові у подібних реченнях вживається форма позитивного, а не порівняльного ступеня (*“рано чи пізно”*). А наступний буквальний переклад викривляє смисл оригіналу і порушує деякі граматичні

норми української мови, згідно з якими, зокрема, дієприслівниковий зворот не може вводитися сполучником, а анафоричний присвійний займенник повинен мати форму “свій”, а не “його”: Напр.: *While taking part in the discussion he advanced his famous theory.* /Коли, беручи участь у дискусії, він висунув його відому теорію (Треба: "Саме під час цієї дискусії він висунув свою знану тепер теорію").

Лекція 2. Лексичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки

У перекладі всі аспекти тексту оригінала пов'язані між собою і дії перекладача нагадують багатопроцесорний комп'ютер, коли одночасно обробляється граматична, лексична, стилістична, загальнотекстова і комунікативна інформація. Зокрема, як граматика залежить від лексики (наприклад, граматичне значення словосполучення певної синтаксичної моделі може змінюватися в залежності від слів, що вжиті у словосполученні), так і лексика залежить від граматичних моментів (наприклад, зміна типової сполучуваності слів може призводити до нового лексико-семантичного варіанта слова, тобто фактично до утворення нового слова).

Подібним же чином лексика і граматика тісно пов'язані з жанрово-стилістичними проблемами, оскільки, наприклад, до стилістичних характеристик тексту відносяться і частотність вживання певних слів, і застосування певних граматичних форм та структур. Тому виокремлення лексичних, термінологічних і жанрово-стилістичних проблем перекладу в окрему перекладознавчу сферу є, з теоретичної точки зору, досить умовним, а можливо, й невиправданим. Проте при розгляді проблем перекладу в навчальних, аналітичних та певною мірою евристичних цілях доцільним видається окремий розгляд різних аспектів і проблем перекладу, в даному випадку, лексичних, термінологічних і жанрово-стилістичних труднощів.

Звичайно виокремлюють такі **лексичні проблеми** науково-технічного перекладу: багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанта перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів у науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур, такі “фальшиві друзі” перекладача, як псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо.

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу англійських науково-технічних текстів на українську мову варто назвати переклад метафоричних термінів, образної і необразної фразеології, кліше і розмовні лексичні елементи, що вживаються в наукових і технічних текстах, особливості вживання в письмових текстах англійського особового займенника *I*, жанрові особливості науково-технічних текстів (інструкцій, технічних умов, патентів тощо) та ін.

Причинами існування **лексичних проблем** перекладу перш за все є розбіжності в картині світу англійської і української мов (тобто, розбіжності у членуванні дійсності за допомогою номінативних елементів), особливості багатозначності англійських і українських слів, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах та ін.

Серед причин, що зумовлюють існування жанрово-стилістичних проблем науково-технічного перекладу, слід назвати певні розбіжності у стилістичних і жанрових нормах подання інформації в науково-технічних текстах англійською і українською мовами, особливості вживання слів і сталих образних і необразних словосполучень та ін.

Головними шляхами вирішення зазначених проблем перекладу є, по-перше, належна ідентифікація таких проблем, по-друге, знання і вміння застосування адекватних способів і прийомів перекладу лексичних елементів, словосполучень і фразеологічних одиниць, по-третє, прагматична адаптація тексту оригіналу під час перекладу і, по-четверте, формування сталих навичок подолання різного роду лексичних, термінологічних і стилістичних труднощів перекладу із урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу.

Багато слів поряд із загальнонародними, повсякденними значеннями мають більш спеціалізовані загальнонаукові, загальнотехнічні та термінологічні значення у терміносистемах різних галузей науки і техніки. Такі загальнонаукові та загальнотехнічні слова становлять безпосереднє оточення спеціальних термінів. Так, наприклад, у повсякденному вжитку іменник *suggestion* має значення “пропозиція” та “припущення”, у яких він вживається й у науково-технічній літературі, але поряд з цим у науково-технічних текстах він може вживатися також у значенні “(ймовірно, раціональне) пояснення”: Напр.: *An early suggestion for the mechanism of this reaction was postulated in 1960. Одне з перших раціональних пояснень механізму цієї реакції було запропоновано у 1960 році.*

Дієслово *realize* у повсякденному спілкуванні звичайно вживається у значеннях “уявляти собі”, “проводити у життя”, однак у науково-технічній літературі воно вживається також у значенні “чітко (ясно) розуміти суть факту (справи)”.

Термінів, що мають відповідники у загальновживаній лексиці (пор. загальновживані слова довгота, додаток, рівняння, уявлення і терміни — географічна довгота, граматичний додаток, математичне рівняння, психологічне уявлення тощо), в сучасній мові відносно небагато. Основна функція термінологічної лексики номінативна, терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань.

У цій функції вони завжди виступають у науковому, публіцистичному, професійно-виробничому й діловому стилях. Проте термінологічні слова можуть вживатися й поза цими стилями, їх досить часто використовують і в мові сучасної художньої літератури, в якій вони, крім свого прямого номінативного значення, набувають і додаткових значень, а також експресивного чи емоційного забарвлення.

У мові художньої літератури терміни можуть втрачати «свою стилістичну замкненість», а використання термінологічних слів «у ролі складових елементів тропів і художніх образів» зумовлює часткову чи й повну їх семантичну детермінологізацію[2, с.87].

У зв'язку з появою нових галузей права, відкриттям нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології: загальнонаукові і загальнотехнічні терміни - це терміни, які вживаються в декількох галузях науки і техніки.

Галузеві терміни - це терміни, які вживаються лише в одній галузі знань. Наприклад: правові норми, прийнятий закон, *nugatory*.

Вузькоспеціальні терміни - це терміни, які характерні для спеціальності даної галузі. Наприклад: нунціатура - *charge-sheet*.

В умовах, коли потрібно давати назви новим явищам і поняттям, багато загальновживаних слів набувають визначеної специфіки. Відбувається спеціалізація їх значення при передачі термінів на іншу мову і уніфікація перекладних еквівалентів. Інколи в текстах зустрічаються слова і словосполучення, які відносяться до різних функціональних систем, тобто різних галузей.

Термін може бути утвореним на основі рідної мови або запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміноелементи), так і із іншої мови, він повинен відображати ознаки

даного поняття; значення терміну для спеціаліста рівняється значенню поняття.

Усі терміни за своїм складом поділяються на:

1. прості, які складаються із одного слова: напр.: *punish* - покарати;
2. складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *the High Court* – Вищий суд;
3. терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *gross income* – валовий прибуток.

Оскільки серед економічних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, то вони й становлять основну проблему при перекладі економічного тексту.

Найважливішою ознакою терміну-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Розуміння складеного терміну може бути незмінним лише для певної системи знань. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язна мовна одиниця.

Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття.

Термінологія для терміна є тім полем, яку дає йому точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміна.

Особливістю синтаксичної структури складених термінів є такі: за зв'язаністю елементів їх можна вважати вільними (їх компоненти зберігають своє пряме значення) і одночасно - закритими (при довільному включенні до їх складу інших слів, вони втрачають свою термінологічність).

У межах економічної термінології виділяється значний відсоток термінів, утворених синтаксичним способом. За кількістю компонентів

можна виділити:

- 1) двокомпонентні;
- 2) трикомпонентні;
- 3) полікомпонентні.

Найбільш поширеними в юридичній термінології є такі синтаксичні типи:

I. Двокомпонентні:

1. «прикметник +- іменник у Н. в. однини»:

Приклади: авторське право, фізична особа. умисне вбивство, цивільний позивач, умовне звільнення, виправні роботи, *nonprejudicial character, law charge*.

2. «прикметник + іменник у Н.в. множини»:

Приклади: правові інститути, слідчі дії, *port charges*.

3. «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. без прийменника»:

Приклади: відчужувач майна.

II. Трикомпонентні синтаксичні типи:

1. «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.»:

Приклади: право власності громадян, презумпція провини боржника, заподіяння шкоди здоров'ю, закінчення строку давності.

2. «іменник у Н.в. + іменник у З.в. + іменник у Р.в.».

Приклади: право на відшкодування витрат, пенсія за вислугу років, *right of copyrighting*.

Лекція 3. Відтворення у перекладі інтернаціоналізмів і псевдоінтернаціоналізмів. Особливості перекладу термінів (авторських термінів, термінів-онімів тощо)

Як вже зазначалось вище, головними лексичними проблемами перекладу є труднощі, пов'язані з явищами міжмовної і внутрішньомовної омонімії та паронімії термінів, відтворенням інтернаціоналізмів і псевдоінтернаціоналізмів, лексикалізованої форми множини англійських іменників.

Термінологічна лексика. Термін - емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної та економічної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова.

Терміни є словами чи словосполученнями, що позначають поняття спеціальної (фахової) сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у будь-якій конкретній галузі знань чи людської діяльності. Головними диференційними ознаками термінологічної одиниці є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності і прозорості внутрішньої форми слова, конвенційність, змістовна інваріантність, стилістична нейтральність, висока інформативність, точність і стислість.

Якщо слово вживається як термін у системі іншої спеціальної галузі знань, то в ній воно теж однозначне, семантично чітко відмежоване

від тих його значень, що виявляються в позатермінологічному функціонуванні, а також і в термінологічному, але в іншій галузі знань.

Таким чином, термін являє собою слово, що характеризується не лише стильовою співвіднесеністю, а й певною замкненістю в системі лексики на означення понять якоїсь окресленої галузі знань.

Інтернаціоналізми і псевдоінтернаціоналізми.

У багатьох мовах існують слова, що мають дуже подібну (звукову) форму і нерідко, але зовсім необов'язково, ідентичне значення (так звані інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми). Особливо часто вони вживаються у науково-технічній літературі, наприклад, "теорія", "метод", "експеримент", "аргумент", "дефініція" тощо. Переклад таких слів з англійської мови на українську може становити для перекладачів-початківців, як не дивно, певні труднощі, оскільки їхні значення можуть бути зовсім різними, як, наприклад, у випадку *actual*, що має значення не "актуальний", а "дійсний", або *correspondent*, українським відповідником якого є не "кореспондент", а "відповідний".

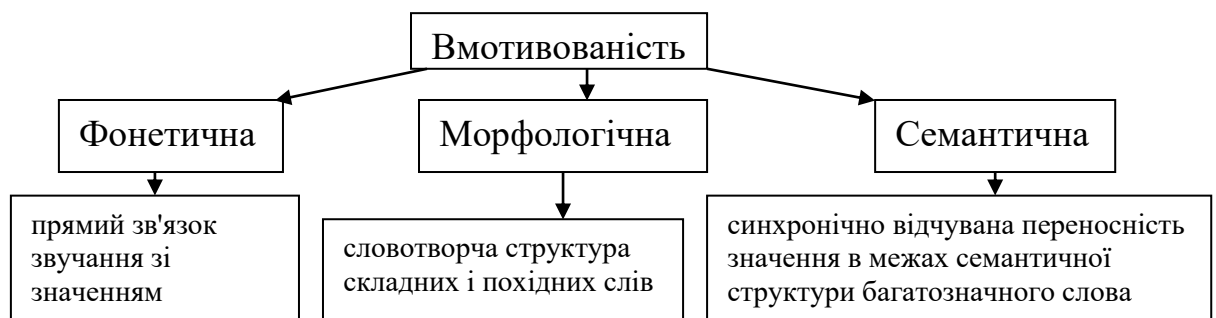
До інтернаціональної лексики належать слова, які виражають поняття міжнародного значення і існують у багатьох мовах світу (споріднених і неспоріднених), зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову.

Відповідно до запропонованої В.І. Карабаном класифікації [4, с. 316], з точки зору перекладу слова-інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми можна умовно поділити на 3 групи: 1) справжні (або повні) інтернаціоналізми, семантичні структури яких тотожні, наприклад, *hypothesis* та "гіпотеза", *tendency* та "тенденція"; 2) часткові інтернаціоналізми або напівінтернаціоналізми, що мають тільки частку тотожних значень, наприклад, *thesis* - "теза; дисертація; шкільний твір" і "теза"; або *student* - "студент; учень; вчений; той, хто проходить перепідготовку; стипендіат" та "студент"; 3) псевдоінтернаціоналізми, що не

мають подібних значень, наприклад, conductor "диригент" та "кондуктор", audience "аудиторія" і "аудієнція". Слова першої групи не становлять небезпеки помилкового перекладу, але вони нечисленні, тоді як слова другої та третьої групи, значно більш численні, можуть бути прийняті за справжні інтернаціоналізми і перекладені невірно (через що вони й називаються "хибними друзями" перекладача).

Є три принципи класифікації інтернаціоналізмів.

Основними критеріями класифікації інтернаціоналізмів є вмотивованість, чи «внутрішня форма». Є три типи вмотивованості:

В інтернаціоналізмів значення завжди схожі, тоді як схожість форм може спиратися на певну низку ознак. [1; 256].

На думку більшості науковців, інтернаціоналізми мають міжнаціональний характер вживання (їх не можна відносити до слів рідної мови), однакові за значенням та аналогічні за вимовою як мінімум у трьох неспоріднених мовах. При цьому вони не обов'язково мають характер запозичень (вони виходять за межі запозичень), бо багато слів рідної мови стали інтернаціоналізмами

В усякому разі, національна форма, нехай навіть якщо вона засвоєна якоюсь іншою мовою, може вважатися водночас інтернаціональною лише за умови, якщо є форми етимологічно ідентичні з нею у кількох інших мовах, якщо всі ці форми є схожими, а мови належать до різних мовних сімей [2; 120].

Відсоткове співвідношення інтернаціонального та національного не є однаковим у різних мовах. Все залежить від преференційних тенденцій у кожній конкретній мові. Проте присутність інтернаціонального елементу в

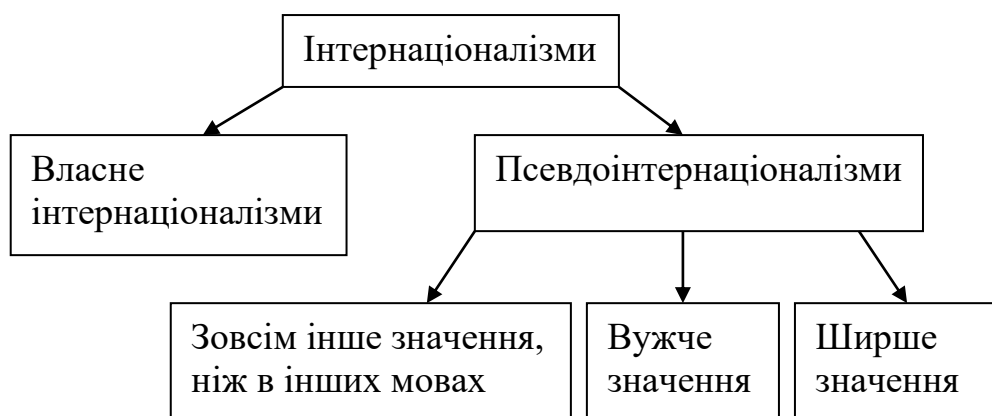
будь-якому відношенні значно полегшує спілкування між носіями різних мов, а саме:

- а) сприяє повсякденній комунікації;
- б) має широке застосування у вивченні та викладанні іноземних мов;
- в) передає інформацію стосовно культурно-історичних контактів між різними народами;
- г) може інтерпретуватися як словник пан-європейської культури;
- г) робить вагомий внесок у дискусії стосовно іншомовних запозичень [6; 166].

Класифікація інтернаціоналізмів в аспекті перекладу

Чіткі критерії визначення поняття інтернаціоналізму, на жаль, відсутні і тому різні науковці тлумачать дане поняття по-різному. Наукове визначення поняття лексичного інтернаціоналізму намагаються дати, стверджуючи, що інтернаціоналізмами в мовознавстві слід називати особливо важливі форми лексичної спільності, які є міжмовною синхронічною категорією, що має прояв лише при зіткненні або зіставленні мов [2; 13].

З точки зору перекладача інтернаціоналізми можна умовно розділити на дві групи.

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що переважна більшість інтернаціоналізмів є частковими інтернаціоналізмами, а повні інтернаціоналізми — це також окремий випадок часткових інтернаціоналізмів.

Псевдоінтернаціоналізми — це також слова, які були утворені з

міжнародних морфем та не вийшли за межі конкретної мови-продуцента, тобто не були запозичені іншими мовами (типу *рос.* лифтёр) [4].

Такі одиниці часто бувають нездоланною проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма їх називають "удавані або фальшиві друзі перекладача" (*translator's false friends*). Зустрічаючись з ними, перекладач мимоволі згадує етимологічно тотожне українське слово і забуває, що його значення та вживання не співпадають із значенням та вживанням відповідного англійського слова.

Класифікація інтернаціоналізмів за способом та джерелом запозичення

Існує кілька принципів класифікації інтернаціональних елементів за способом запозичення та за вибором джерела запозичення.

За вибором джерела виділяється 4 типи інтернаціональних форм:

- 1) чисто латинські або грецькі слова (*omnibus*);
- 2) національні латинізми та еллінізми, які мають греко-латинські корені та національні закінчення (лат. *industria*, англ. *industry*, нім. *Industrie*);
- 3) національні слова, що стали інтернаціоналізмами (типу *рос.* спутник);
- 4) народно-латинські (романські) варіанти латинських коренів (*im. flusso*, *icn. flujo* — від *lat. fluxus*) [5].

У багатьох випадках відповідне англійське слово має більше значень, з яких тільки одне-два значення є тотожними. Наприклад, англійське слово *routine* має щонайменше чотири значення ("сталий порядок дій, розпорядок; консервативний метод роботи; математична програма; поточний, заведений"), а подібне за формою українське слово "рутина" має щонайбільше два позначення (зазначені перше і друге), слово *unify* має два основних значення ("об'єднувати, поєднувати; зводити до єдиного, уніфікувати"), тоді як українське слово "уніфікувати" не має першого значення англійського слова.

Той факт, що часто подібні англійські слова характеризуються більш розгалуженою семантичною структурою, ніж відповідні українські слова, має важливі наслідки для перекладацької практики. Переклад міжмовних омонімів з англійської мови на українську приховує у собі більше можливостей помилок, ніж переклад таких слів з української на англійську мову, тому що англійське слово може бути вжитим не у тому значенні, що омонімічне йому слово. Наприклад, слово *article* може вживатися у значеннях "стаття", "виріб, предмет" та "артикль", і перекладаючи це слово з англійської, потрібно вибрати одне із його значень, тоді як при перекладі українського слова "артикль" на англійську мову проблеми вибору значення не виникає, тому що це слово в українській мові має тільки одне значення.

Лекція 4. Переклад термінів

Терміни-омоніми

О.В. Суперанська визначає терміни-омоніми як «терміни різних термінологічних полів, що мають однакове звучання» [6, с.14]. В.І. Карабан розуміє омонімічні терміни, як «лексичні елементи», що є «тотожними за формою, але досить відмінними за значенням» [4, с. 315]. Появу міжгалузевих термінів-омонімів перекладознавець пояснює тим, що «у терміносистемах різних галузей знання широко застосовується так

зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення» [4, с. 315].

Явище омонімії термінів є більш поширеним у високо розвинених германських мовах. Так, у англійській мові яскравим прикладом міжгалузевих термінів-омонімів є омонімія термінологічних одиниць leader. Leader у фізиці «іскровий або грозовий розряд»; у кібернетиці – «початок масиву»; у політології – «провідник, керівник». Частковою перекладацькою відповідністю цієї термінологічної одиниці у німецькій мові є терміни der Leiter, die Leiterin, що уживаються у фізиці для позначення «провідника», у політології – «керівника» як синонім der Führer, die Führerin.

В.І. Карабан запропонував класифікацію видів термінологічної омонімії в аспекті перекладу [4, с.316]. За цією класифікацією між омонімічними термінологічними одиницями можливі такі відношення, як:

- гіпо-гіперонімічні (напр. медичний термін debris уживається у ширшому загально медичному значенні у патології «чужорідна речовина» та у вузькому спеціальному значенні у стоматології «зубний наліт»);

- власне омонімічні (термінологічні одиниці повністю збігаються за своєю формою, але мають зовсім різні значення, напр.: drill має значення «тренувальна вправа» у методиці, «бур» у геодезії, «стройова підготовка» у військовій справі, «бор машина» у стоматології, «моллюск» у зоології).

Залежно від того, до яких галузей знання належать термінологічні одиниці, розрізняють 4 види міжгалузевої омонімії термінів:

- 1) терміни-омоніми належать до різних галузей знання (напр.: control – 1.«профілактичні заходи» (охорона праці); 2. «контроль над ситуацією» (політологія); 3. «прилад управління» (техніка)); tie – 1. «прив'язка»

(геодезія); 2. «шпала» (залізнична справа); 3. «шинка» (електрика); 4. «тяга, тягловий елемент» (загально науковий термін));

2) терміни-омоніми належать до різних підгалузей суміжних галузей знання (check – 1. «шлюз-регулятор» (гідромеліорація); 2. «витягування пласта» (геодезія)); (board – 1. «плата» (електроніка); 2. «комутатор» (система зв'язку)); technique – 1. «алгоритм» (інформатика); 2. «метод» (методологія); 3. «техніка» (загально науковий термін));

3) терміни-омоніми належать до різних підгалузей однієї галузі (tire – 1. «балон» (автомобільна індустрія); 2. «шина» (автомобільна індустрія); 3. «автопокришка» (автомобільна індустрія));

4) терміни – омоніми належать до однієї підгалузі (cardiac – 1. «серцевий» (медицина), напр.: cardiac decompensation – «серцева недостатність»); 2. «той, що розташований біля шлунку» (медицина), напр.: cardiac orifice – «вхід до шлунку», cardiac sphincter – «сфінктер стравоходу»); 3. «засіб, що збуджує серцеву діяльність» (медицина), напр.: cardiac stimulant – «засіб, що збуджує серцеву діяльність»).

Переклад міжгалузевих термінів-омонімів значно полегшується, якщо у мові перекладу існують повні перекладні відповідності одиниці вихідної мови, що також перебувають у відносинах різногалузевої омонімії.

Так, наприклад, різногалузеві англійські терміни-омоніми power (1. «сила, енергія, потужність» (фізика); 2. «ступінь» (математика)) мають повні перекладацькі еквіваленти в німецькій мові – 1. Kraft (фізика); 2. Potenz (математика). Явище різногалузевої омонімії серед українських термінів можна продемонструвати на прикладі лексеми «градус» – 1. «одиниця довготи або широти для позначення географічного положення об'єкта» (географія, пароплавство); 2. «одиниця виміру температурного фону» (метеорологія); 3. «характеристика міцності алкогольного напою» (виноробство). В англійській та німецькій мові існують повні перекладні

відповідності цим одиницям – відповідно «degree» та «Grad», що уживаються як терміни в усіх перелічених галузях.

Яскравим прикладом явища міжмовної омонімії внутрішньогалузевих термінологічних одиниць може слугувати опозиція українських та англійських термінів – «термоелемент» та «thermal element». Частковими перекладними відповідностями української термінологічної одиниці «термоелемент» є англійські слова-композиції «thermocouple» і «thermojunction», еквівалентом англійського терміносполучення «thermal element» є український термін «термоперетворювач».

Терміни «облігація» та «obligation» можна вважати міжмовними омонімами у галузі економіки. Пор.: «облігація» – 1. «цінний папір, виданий державою чи акціонерною компанією, що може бути обмінаний на грошовий еквівалент». У цьому значенні цей термін має дві перекладацькі відповідності в англійській мові – «bond» та «debenture». Відповідно, англійський економічний термін «obligation» має значно ширше за обсягом лексичне значення: 1. «економічні зобов'язання» (аналог «requirement», «demand»); 2. «обов'язок» (аналог «duty», «responsibility»); 3. «боргове зобов'язання» (аналог «debt»); 4. «облігація» (аналог «bond»). Аналізовані перекладацькі одиниці позначені як аналоги через часткову змістову відповідність термінологічним одиницям вихідної мови.

Переклад англійських термінів з антропонімами і авторських термінів, що подаються в лапках

Дослідження проблеми існування особливого компонента в значенні слова, який хоч би в деякій мірі укладав у себе зведення до тої соціально-

історичної дійсності, в якій існує і функціонує та або інша мова, ведуться українськими лінгвістами вже впродовж декількох десятиліть.

Дослідження ролі фонових знань для успішної комунікації передбачає детальний соціолінгвістичний аналіз слова як одиниці мови, що функціонує в певному соціальному контексті. Особливо це важливо для вивчення семантики авторських термінологічних новоутворень.

Згідно запропонованої лінгвістичної концепції, змістовний план не вичерпується лексичним поняттям. Він містить і такі семантичні долі, які викликають у людини сукупність раніше одержаних знань, і у той же час утворюють той самий лексичний фон, який разом з лексемою і лексичним поняттям складає структуру слова: лексема (слово) < семема < лексичне поняття < лексичний фон.

Ономастичні реалії – це власні імена, що є загальновідомими в соціокультурному середовищі носія. Вони наявні у термінологічній лексиці, де складають самотній шар авторських термінів-антропонімів.

Терміни з антропонімами складають дуже невеликий відсоток від загальної кількості термінологічних одиниць будь-якої національної мови. За своїм походженням вони є похідними термінами від власної назви – антропоніма (як наприклад, політичні течії, історичні та філософські концепції – *calvinism*, *Darwinism*) або термінологічним сполученням із антропонімом у загальному чи родовому відмінку (*Frenzel zone*; *Doppler's effect*). Найбільш розповсюдженими такі терміни є у фізиці, математиці, економіці та медицині. У деяких з них наявний метафоричний компонент. Напр.: *Dow Jones index*; *Pythagorean theorem*; *Cesarean section*.

Означення-прізвище у таких складених термінах передається у перекладі наступними способами:

- 1) як означення у постпозиції в родовому відмінку (напр.: *Faraday effect* – ефект Фарадея; *Bohr theory* – теорія Бора;

- 2) як означення у постпозиції в орудному відмінку у сполученні з прийменником «за» (напр.: *Frenkel pair* – дефект за Френкелем);
- 3) присвійним займенником, утвореним від прізвища (напр.: *Mercator projection* – меркаторова проекція; *Caesarean section* – кесарев розтин);
- 4) словосполученням з елементами «спосіб», «метод» (напр.: *Monte-Carlo simulation* – моделювання методом Монте-Карло);
- 5) прізвищем-прикладкою (напр.: *Fourier optics* – фур'є-оптика);
- 6) описово (з вилученням антропоніму) (напр.: *Clark orbit* – геостаціонарна орбіта).

Слід мати на увазі, що іноді в деяких українських відповідниках англійських термінів, що містять прізвища, відбувається заміна прізвища (напр.: *Gauss theorem* – теорема Остроградського).

Одну з найскладніших для перекладу груп лексичних елементів становлять терміни в лапках. Як визначає В.І. Карабан, у науково-технічній літературі це може означати, що цей термін:

- 1) є неологізмом, авторським новоутворенням;
- 2) є своєрідною цитатою, запозиченням з чиеїсь іншої термінології або терміносистеми;
- 3) вжито в іронічному смислі;
- 4) є метафорою [4].

Найбільше труднощів виникає при перекладі авторських термінів-неологізмів. Серед способів перекладу такі:

- 1) використання існуючого українського відповідника, що подається курсивом у лапках (напр.: “*asymmetrical*” – «асиметричний»);
- 2) калькування, причому калькований термін також подається у лапках курсивом (напр.: “*Thales’s leap*” – «стрибок Фалеса»);
- 3) транскодування з можливим поясненням, причому транскодований термін подається курсивом у лапках, а позначення звичайним

шрифтом (напр.: “*gopher*” – «*гофер*» (універсальна пошукова система);

- 4) шляхом опису значення, розкриття позначеного поняття, причому пояснення подається курсивом (напр.: “*non-place*” – *спільнота, яка не прив’язана до якоїсь певної території*).

Лекція 5. Лексичні трансформації

Перекладацькі лексичні трансформації - це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення і контексту. В цьому розділі розглядається шість найпоширеніших у практиці перекладу лексичних трансформацій.

Транскодування - це таке перетворення, в основі якого лежить відтворення звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу, наприклад: *management* - *менеджмент*, *emitter* - *емітер*, *periscope* - *перископ*, *perforator* - *перфоратор*, *piperitone* - *піперитон*.

Розрізняють чотири види транскодування: 1) **транскрибування** (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *peak* - *пик*, *resistor* - *резистор*), 2) **транслітерування** (слово вихідної мови передається по літерах, наприклад: *marketing* - *маркетинг*, *ping-pong* - *пінг-понг*, *ort* - *орт*), 3) **змішане транскодування** (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад: *overlock* - *оверлок*, *altimeter* - *альтиметр*) і 4) **адаптивне транскодування** (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *middle* - *мідель*, *nipple* - *ніпель*, *occlusion* - *оклюзія*, *platform* - *платформа*, *pallet* - *палета*).

При транскодуванні, як можна бачити, літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина (в такому випадку говорять про адаптивне транскодування). Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання в вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми. Зокрема, це досить часто застосовується у випадку передачі власних імен, наприклад: *Mansell* - Манселл (а не “Менселл”, як вимовляється це власне ім'я англійською мовою).

При перекладі неологізмів транскодування звичайно супроводжується описовим перекладом, що подається в дужках: *Ni-hard* - нігард (білий чавун, легований хромом та нікелем), *rase* - пейс (позасистемна одиниця довжини). Саме так подаються в перекладних словниках ті транскодовані терміни, що лише недавно увійшли в мову перекладу, наприклад: *marker* - маркер (маркувальний олівець або маркувальна ручка чи фломастер), *rager* - пейджер (абонентський радіоприймач системи персонального виклику з невеликим дисплеєм для текстових повідомлень).

Для надання транскодованому терміну певної вмотивованості внутрішньої структури іноді додаються пояснювальні слова: *nerve* - нерв (резинової суміші).

Транскодовані терміни, що вже міцно закріпилися в мові перекладу, в словниках можуть подаватися без додаткового описового перекладу: *server* - сервер, *newton* - ньютон, *bulldozer* - бульдозер.

Транскодування неологізмів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення. Оскільки при транскодуванні транскодоване слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати в тих випадках, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін.

Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін в мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження: *percolator* - *перколятор*, *obturator* - *обтюратор*, *optron* — *оптрон*, *bigamy* - *бігамія*, *perlocution* - *перлокуція*, *macroassembler* - *макроасемблер*.

Перш ніж застосовувати цю трансформацію, перекладач повинний переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник слова, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладу можуть виникнути дублетні (синонімічні) терміни, а це порушує чіткість та стрункість певної терміносистеми: *massicot* - *масікот*, *жовтий окис свинцю*; *pagination* - *пагінація*, *нумерація сторінок*.

Калькування (дослівний або буквальний переклад) - це лексична трансформація, що полягає у поморфемному чи послівному перекладі нових, слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику, наприклад: *ore yard* - *рудний двір*, *movable table* - *рухомий стіл*, *self-cooling* - *самоохолодження*, *line service* - *лінійна служба*, *toxic shock syndrome* - *токсичний шоківий синдром*, *Big Bang* - *Великий вибух*, *floating zero* - *плаваючий нуль*. В цих прикладах українські відповідники англійських термінів утворені шляхом вибору першого словникового відповідника кожного з компонентів.

Калькування як прийом перекладу частіше застосовується при перекладі складних слів (термінів). Воно може застосовуватися також стосовно тільки одного з компонентів складного слова (терміна): *charmed quark* - *зачарований кварк*, *slag yard* — *шлаковий двір*. Досить часто калькування застосовується при перекладі до тих складних термінів, що утворені за допомогою поширених загальнонародних слів: *worm shaft* - *черв'ячний вал*, *target search* - *пошук цілі*, *drafting table* - *креслярський стіл*, *self-loading* - *самозавантаження*. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли

утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

Контекстуальна заміна (пошук контекстуального аналога) - це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу:

Materials are anything from which products can be made. Матеріали — це все те, з чого можна виробити вироби. означених англійських речень.

Слід зазначити, що не існує точних правил створення контекстуальних заміन, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їх вживання.

Конкретизація значення слова

Лексичний елемент, як відомо, перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів (в тому числі й термінів). Чим більше враховуються перекладачем всі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад.

Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання слів у тій чи іншій сфері мовлення. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики. Переклад лексичних елементів не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Крім цього, важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, що не завжди фіксуються у перекладних словниках.

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що

зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення.

Конкретизація значення - це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики, наприклад:

But at the foundational level, things are less straightforward, because different scholars hold different conceptions of the nature of the object. Проте на засадничому рівні проблеми менш зрозумілі, тому що різні вчені мають різні уявлення про природу цього об'єкту.

It is argued here that none of these criticisms is successful. Тут робиться спроба довести, що жодне з зазначених критичних зауважень не є обґрунтованим.

Генералізація. У процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення англійських слів, а й розширення значення. Лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і що протилежна за напрямком трансформації конкретизації, є генералізація, внаслідок якої слово із вужчим значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням, нерідко гіпонімом, наприклад:

The first factories were driven by water. Перші фабрики працювали на воді. American society was an ideal vehicle for industrialization. Американське суспільство було ідеальним середовищем для проведення індустріалізації.

Лекція 6. Граматичні трансформації

З метою уникнення неадекватного буквального перекладу (“граматичного буквалізму”), застосовуються перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Граматичні трансформації спричиняються різними чинниками. Зокрема, причинами таких трансформацій є:

- 1) Різниця у способах передачі інформації англійським і українським реченням: те, що в одній мові передається лексичними засобами, в іншій мові може виражатися граматичними засобами. Так, наприклад, попередність однієї дії іншій у минулому в англійській мові позначається формою *Past Perfect* дієслова-присудка, а в українській мові - словами або словосполученнями (“раніше”, “перед цим”, “до того” тощо).
- 2) Відсутність в одній з мов певних граматичних явищ, форм або конструкцій. Наприклад, в українській мові артиклі, герундіальна форма дієслова, формальний додаток (“*it*”), а в англійській мові - родові форми іменників та прикметників, форми відмінків числівників.
- 3) Необов’язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові граматично не виражена інформація про те, що дія в теперішньому часі відбувається у момент говоріння (англійська дієслівна форма *Present Continuous*).
- 4) Різниця у представленні змісту речення поверхневою структурою (наприклад, в англійській мові складна інформація у додатку може виражатися у вигляді складного додатку *Objective Infinitive*).
- 5) Особливості сполучуваності й функціонування слів у слово сполученнях і реченнях (наприклад, через особливості сполучуваності прикметника *administrative* словосполучення *administrative efficiency* може перекладатися як “адміністративна ефективність”, а повинно перекладатися як “ефективне управління”).

Отже, під **граматичною перекладацькою трансформацією** розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Розрізняють п’ять основних видів граматичних трансформацій **перестановка (пермутація, транспозиція), субституція (заміна), додавання, вилучення, комплексна лексико-граматична трансформація.**

Перестановка — це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні. Наприклад, в українському реченні сполучне слово “однак” звичайно стоїть на початку

речення, тоді як в англійській мові його відповідник ("however" може вживатися й у середині та наприкінці речення; іменник-означення в англійській мові може перебувати в препозиції перед означуваним іменником (*theory construction*), тоді як в українській мові іменник-означення звичайно стоїть після означуваного іменника ("побудова теорії").

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією — **субституцією** або **заміною: морфологічною заміною**, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки словоформ (наприклад, замість форми однини у перекладі вживається форма множини), **функціональною заміною**, якщо відбувається заміна частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник) та синтаксичної функції (наприклад, додаток перетворюється при перекладі в підмет) або **синтаксичною заміною**, якщо відбувається заміна типу речення (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки).

У переважній більшості випадків перекладу англійське слово однієї частини мови перекладається на українську мову словом тієї ж частини мови, як, наприклад, у перекладах наступних речень:

This assumption is a hypothesis in a rather special sense. – *Це припущення можна назвати гіпотезою, тільки надаючи цьому терміну особливого сенсу.*

In this case the task is relatively simple. – *У цьому випадку завдання є відносно простим.*

Однак така однозначна відповідність у перекладі буває не завжди: через різного роду лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах перекладачу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови, коли, наприклад, іменник замінюється у перекладі на прикметник, а прикметник - на дієслово тощо. Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, однак найчастіше це спостерігається у випадку таких частин мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник:

Mechanical engineers also design machine components. – Інженери-механіки також проектують і розробляють деталі машин (заміна прикметника на іменник).

Додавання слова

Розглядаючи цю трансформацію, ми повинні зробити наступне застереження. Як відомо, перекладач не має права щось додавати від себе до змісту тексту, що перекладається. Всі смислові зміни, в тому числі додавання, повинні робитися за межами тексту перекладу - в зносках, посиланнях, коментарях, які знаходяться поза текстом, що перекладається. Нагадаємо принагідно, що смисл кожного тексту складається з експліцитної (безпосередньо вираженої) та імпліцитної (не вираженої в поверховій структурі) частин. При перекладі певні фрагменти експліцитного смислу оригіналу можуть переходити в імпліцитну частину тексту перекладу і, навпаки, певні фрагменти імпліцитного смислу можуть знаходити в тексті перекладу вираження на поверхні. Тому коли йдеться про додавання як лексичну трансформацію, мають на увазі експліцитне вираження частини імпліцитного смислу оригіналу в тексті перекладу. Як можна бачити, тут не йдеться про зміни смислу оригіналу через вилучення частини загального смислу оригіналу або додавання до загального смислу.

Отже, трансформація додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад:

Also of interest to bionicists are the electrical properties of some biomaterials. Значний інтерес для фахівців з біоніки становлять електричні властивості деяких біоматеріалів (додавання прикметника).

Вилучення слова

Говорячи про цю трансформацію, слід також зробити застереження, вірне й для лексичної трансформації додавання. Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається.

Вилучати можна лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої.

Для цього застосовується трансформація вилучення - виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту.

Напр.: *John C. Calhoun argued that the federal tariff could be declared null and void and its enforcement prohibited by individual states.* Джон Келгоун виступав за те, щоб федеральний тариф був оголошений нечинним і його дія в штатах була заборонена (вилучення одного з членів тавтологічної пари та означення).

The proposal was rejected and repudiated. Цю Пропозицію було відкинуто (вилучення одного з членів тавтологічної пари).

This is an apt remark to make. Це є влучне зауваження (вилучення означення).

Лекція 7. Комплексні лексико-граматичні трансформації

До комплексних лексико-граматичних трансформацій, що відбуваються одночасно на лексичному і граматичному рівні, належать смисловий чи семантичний розвиток і антонімічний переклад або формальна негагивація. Найтипівішим прикладом смислового розвитку є семантичне відношення наслідку, тобто причинно-наслідкове відношення: так, дієслова *to drop* “*випустити (щось з рук)*”, *to fall down* “*впасти (додолу)*” пов’язані саме таким відношенням: *He dropped his watch* “*Він випустив годинника*” > *His watch fell down* “*Його годинник впав*”.

Смисловий розвиток є таким комплексною трансформацією, за якої перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається і одночасно відбувається заміна частини мови або синтаксичної конструкції. Іноді відхилення в перекладі від

“букви” оригіналу необхідно для досягнення адекватності перекладу, оскільки в мовах оригіналу та перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми та існувати різні традиції мовлення. Наприклад:

Additional evidence comes from comparative studies of living animals and plants.

– Додаткові докази можна отримати через порівняльні дослідження існуючих тварин та рослин.

Антонімічний переклад або формальна негативація є комплексною трансформацією, за якої форма слова або словосполучення вихідної мови замінюється на протилежну в мові перекладу (позитивна - на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним.

На думку В.І. Карабана, термін “антонімічний переклад” є неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін. Тому для позначення означеного способу перекладу краще використовувати термін “**формальна негативація**”, в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов’язана із зміною змісту на протилежний [4].

Означена трансформація представлена трьома видами: 1) **власне негативація** (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом *не-* або словосполученням з часткою *не*, наприклад: *to continue* — *не зупинятися*, *small* - *невеликий*, *to ignore* - *не помічати*), 2) **позитивація** (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, наприклад: *unabbreviated* - *повний*, *unabolished* - *такий, що залишається чинним*, *unallowed* - *заборонений*, *to disable* - *блокувати, закривати*); 3) **анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів** (наприклад: *to*

not defuse - залишати із запальником (бомбу), *not impossible* - можливий, *not aggregative* - цільний, *to disappear never* - завжди залишатися).

В певних контекстах деякі англійські слова, що не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять, як правило, заперечувальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом “*не-*” або сполученнями частки “*не*” з антонімічним відповідником слова, що перекладається, наприклад: *to fail* “не вдатися”, *to hate* “не любити”, *to be ignorant* “бути невідомим (чогось)”. Тому формальна негативація є одним з прийомів реалізації контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті. Одними з таких слів, при перекладі яких найчастіше застосовується даний прийом, є дієслово *to fail* та похідний від нього іменник *failure*.

Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна), напр.: *maisonette* – квартира (помешкання) в двох рівнях (на двох поверхах), *rabbit* – газодифузійне розділення ізотопів з частковою рециркуляцією, *wail* – автомобіль з високими динамічними якостями.

До описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття, 2) опис не повинний бути надто докладним, 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

При застосуванні описового перекладу важливо слідкувати за тим, щоб словосполучення в мові перекладу точно і повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу. Наприклад, термін *outscriber* має такі основні ознаки: [вихід], [записування] та [пристрій], а тому при

перекладі описовим способом слід зберегти всі ці головні ознаки: *outscriber* - *вихідний пристрій відтворення даних*.

Перед застосуванням цього прийому перекладу неологізмів необхідно виконати попередню умову правильності перекладу неологізмів – переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник (зрозуміло, що перекладні словники ще не могли його зафіксувати, проте він може бути зафіксований, зокрема, у вже перекладеній нещодавно літературі), щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу.

Для того, щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного неологізмом поняття. У порівнянні з транскодуванням описовий переклад має ту перевагу, що завдяки ньому досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму.

Лекція 8. Стратегії перекладу

The word strategy is used in many contexts. In translation studies many theorists have used the term translation strategies widely but with some considerable differences in the meaning and the perspective from which they look at it. A list of more general definitions of the word strategy is given below:

A strategy is a long-term plan of actions designed to achieve a particular goal (Wikipedia Committee, n. d.).

A systematic plan, consciously adapted and mentioned, to improve one's learning performance (Instruction Curriculum Reading Glossary, n. d.).

A strategy is a planned, deliberate, goal-oriented (has an identifiable outcome) procedure achieved with a sequence of steps subject to monitoring and modification (Curriculum Learning Literate-Futures Glossary, n. d.).

A set of explicit mental and behavioral steps used to achieve a specific outcome (Deep Trance, n.d.).

Clearly, these definitions are general and can be related to different fields of study. This study mainly concerns translation strategies, although the above-mentioned definitions can be narrowed down to this research field, as well. Translation strategies have their own characteristics, through which one can gain an appropriate understanding of them.

Generally speaking, a translator uses a strategy when s/he encounters a problem while translating a text; this means, when a translator translates a text literally, translation strategies may not be needed. Bergen (n. d.) mentions that strategies are not obvious and trivial. Although, when they translate word for word and use a dictionary, beginners in the area of translation think they have made a good translation; they do not understand that a problem still exists and changes must be made at some levels of the translation. Therefore, problem-solving is the most important function of the strategies. However, the question that arises here is: what is a translation problem?

Translation strategies' typologies

Different scholars suggest various types, categorizations and classifications for the strategies according to their particular perspectives. Here, some of these typologies are mentioned.

Chesterman (1997), as Bergen (n. d.) stated, believes that in translation strategies' field there is "considerable terminological confusion". As Chesterman (1997) believes, the general characteristics of translation strategies are as follows:

1. They involve text manipulation.
2. They must be applied to the process.
3. They are goal-oriented.
4. They are problem-centered.
5. They are applied consciously.
6. They are inter-subjective. (It means the strategies must be empirical and understandable for the readers not the person who used them.)

Different scholars have various perspectives to the aspects of the act of translation, so, they define and describe different types of strategies. Bergen's (n. d.) classification of the strategies includes three categorizations: 1. Comprehension strategies, 2. Transfer strategies, 3. Production strategies

By his classification, he meant: first, we read and comprehend a text. Second, we analyze the differences between the source text and the target one, and we must decide on the kinds of strategies which we are up to use them. And lastly, we produce the equivalent text in the target language.

Lorscher (1996: 28) identifies nine basic elements, or as he called, building blocks of translation strategies. These building blocks are as follows:

Original elements of translation strategies

1. Realizing a translational Problem RP
2. Verbalizing a translational Problem VP
3. Searching for a possible solution to a translational Problem SP
4. Solution to a translational Problem SP
5. Preliminary Solution to a translational Problem PSP
6. Parts of a Solution to a translational Problem SPa, SPb...
7. Solution to a translational Problem is still to be found SP $\emptyset$
8. Negative Solution to a translational Problem SP= $\emptyset$
9. Problem in the reception of the Source Language text PSL

Hatim and Munday (2004) stated that some of the main issues of translation are linked to the strategies of form and content of literal and free translations. This division can help identify the problems of certain overly literal translations that impair comprehensibility. However, the real underlying problems of such translations lie in areas such as text type and audience.

Local strategies (concerning how to handle translation problems)

Bergen (n. d.) compared local strategies to the many vital systems which deliver air, blood etc. to various parts of the body helping them to function well.

Chesterman (1997) believes, as quoted by Bergen (n. d.), that the taxonomy of translation strategies can be presented simply. It includes a basic strategy which is: change something. In his statement, Chesterman (1997) does not refer to the replacement of elements in the source text words by their equivalent in the target text; it means that this replacement cannot be the only task of a translator and it is not sufficient. The normal types of changes made by the translators can be classified as:

- a) The words which are used in the source text
- b) The structure of these words
- c) The natural context of the source text

Thus, as Bergen (n. d.) mentioned, according to Chesterman (1997), local translation strategies can be categorized into semantic, syntactic, and pragmatic changes; each group has its own subcategories. Also, there is no obvious distinction between them, so it is difficult to say which exact strategy is being used. In the following subsections, Chesterman's (1997) classification of translation strategies is described, according to Bergen (n. d.):

Syntactic strategies

These local strategies change the grammatical structure of the target text in relation to the source text. Although most of the strategies are applied because a literal translation is not appropriate, Chesterman (1997) presents his first syntactic strategy, literal translation. He believes that, according to many translation theorists, this is a "default" strategy.

1. Literal translation: It means the translator follows the source text form as closely as possible without following the source language structure.
2. Loan translation: This is the second syntactic strategy in his classification which refers to the borrowing of single terms and following the structure of the source text which is foreign to the target reader.
3. Transposition: Another term that Chesterman (1997) has borrowed from Vinay and Darbelnet (1958) is transposition that refers to any change in word class, for example adjective to noun.

4. Unit shift: This is a term that has been borrowed from Catford (1965) in the levels of morpheme, word, phrase, clause, sentence and paragraph.
5. Paraphrase structure change: This strategy refers to changes which take place in the internal structure of the noun phrase or verb phrase, although the source language phrase itself maybe translated by a corresponding phrase in the target language.
6. Clause structure change: This is a term which refers to a strategy in which the changes affect the organization of the constituent phrases or clauses. For example, changes from active to passive, finite to infinite, or rearrangement of the clause constituents.
7. Sentence structure change: It is a term that refers to changes in the structure of the sentence unit. It basically means a change in the relationship between main clauses and subordinate ones.
8. Cohesion change: The way in which the parts of a sentence join together to make a fluent, comprehensible sentence is called textual cohesion. Cohesion change is a term referring to a strategy which affects intra-textual cohesion, this kind of strategy mainly takes place in the form of reference by pronouns, ellipsis, substitution or repetition.
9. Level shift: By the term level, Chesterman (1997) means the phonological, morphological, syntactical and lexical levels. These levels are expressed variously in different languages.
10. Scheme change: This strategy is another term in Chesterman's (1997) classification. It refers to rhetorical schemata such as parallelism, alliteration and rhythm and rhyming in poetry. Parallelism refers to similar arrangement of collocations, phrases or sentences.

Semantic strategies

The second group in Chesterman's (1997) classification is semantic strategy which has its own subcategories.

Synonymy: It is the first subcategory in this group. In this strategy the translator selects the closest synonym, which is not the first literal translation of the source text word or phrase.

Antonymy: In this strategy, the translator uses a word with the opposite meaning. This word mostly combines with a negation.

Hyponymy: It means using a member of larger category (e.g. rose is a hyponym in relation to flower), and also hypernym is a related superordinate term, which describes the entire category with a broader term (e.g. flower is a hypernym in relation to rose).

Converses: This strategy refers to pairs of opposites expressing similar semantic relationships from the opposite perspectives (e.g. send-receive take-give).

Trope change: The formal name that is used for a figure of speech or metaphor is called trope which means using a term or phrase to compare two things that are unrelated with the purpose of revealing their similarity. This relates to a type of strategy called trope change strategy.

Abstraction change: The other kind of strategy in the list is abstraction change. This strategy concerns shifting either from more abstract terms to more concrete ones or vice versa.

Distribution change: This is a kind of strategy in which the same semantic component is distributed over more items (expansion) or fewer ones (compression).

Emphasis change: This strategy increases, decreases or changes the emphasis of thematic focus of the translated text in comparison to the original.

Paraphrase strategy: This is the last strategy in the list. According to the overall meaning of the source text, it creates a liberal approximate translation, some lexical items may be ignored in this sort of strategy.

Pragmatic strategies

Cultural filtering: According to Chesterman (1997 as cited in Bergen n. d.), the first sort of strategy in this group is cultural filtering. It may be described as the

concrete realization, at the level of language, of the universal strategy of domestication or target culture-oriented translation. This strategy is generally used while translating culture-bound items.

Explicitness change: In explicitness change strategy some information of the source text maybe added; or deleted to make the text more or less explicit.

Information change: The next type of strategy is information change which is similar to the previous strategy; however, here the changed information is NOT implicit in the source language text.

Interpersonal change: This strategy is used to affect the whole style of the text to make it more or less informed, technical etc.

Speech act: There is another strategy the changes the nature of the source text speech act, either obligatory or non-obligatory (e.g. from reporting to a command, or from direct to indirect speech).

Visibility change: This is a strategy that increases the "presence" of either the author of the source text or its translator (e.g. footnotes that are added by the translator).

Coherence change: Another strategy is coherence change which is similar to cohesion change which was mentioned in the previous section (syntactic strategies). The only difference is that, cohesion change concerns micro-structure level (e.g. a sentence or a paragraph), but coherence change concerns a higher textual level (i.e. combining different paragraphs to each other in a way different from the source text).

Partial translation: This is a strategy that refers to translating a part of a text, not the entire text (e.g. song lyrics or poetry).

Trans-editing: As Bergen also stated, according to Stetting (1989), another strategy which can be mentioned in this section is trans-editing that refers to extensive editing of the original text when necessary (i.e. changing the organization of the source text information, wording or etc).

The above-mentioned strategies present the classification of Chesterman (1997) cited by Bergen (n. d.). It is clear that all strategies can specific cases of "changing something," which is, as Chesterman (1997) believes, the basic strategy of translation.

The levels on which these translation strategies work differ from each other; and as Bergen (n. d.) stated, this may lead to terminological confusion among researchers who are concerned with translation studies.

As Venuti (2001) states, from Vinay and Darbelnet's (1958) point of view, translators can select two main methods of translating which are called: direct/literal translation and oblique translation.

When literal translation is not possible because of lexical and syntactical differences between the two languages, oblique translation is used.

Oblique translation includes seven subcategories which are as follows:

Borrowing: that is used to tackle a meta-linguistic difference. It is the simplest strategy of translation that means using source language terms in the target text.

Calque: This is a special type of borrowing in which the borrowed expression is literally translated into the target language.

Literal translation: that means rendering a source language text into the appropriate idiomatic or grammatical equivalent in the target language.

Transposition: that is substituting one word class with another without changing the meaning of the message.

Modulation: this means changing in point of view (e.g. changing part of speech).

Equivalence: this refers to rendering two situations by different stylistic and structural methods; these two texts include the source text and its equivalent text which is the target text.

Adaptation: that refers to those situations when cultural differences occur between the source language and the target language. Thus, translation can be considered as a special kind of equivalence which is situational equivalence

The above-mentioned strategies fit the classification of Vinay and Darbelnet (1958), which shows some similarities with Chesterman's classification; however, as we can see above Chesterman's (1997) classification is clearly more detailed. All the above-mentioned strategies are theories which are named differently by different theorists. However; if one wants to examine the applicability of these strategies, there would be no clear borderline between them. Moreover, they are just some of the strategies that can be used by a translator, and it seems that there are different options that a translator may have while doing the translation. However, there is no hierarchical order of more or less often used strategies. Baker (1992) offers a taxonomy of eight translation strategies, which are used by professional translators.

Baker's taxonomy: Mona Baker (1992: 26-42) lists eight strategies, which have been used by professional translators, to cope with the problematic issues while doing a translation task:

Translation by a more general word

This is one of the most common strategies to deal with many types of nonequivalence. As Baker believes, it works appropriately in most, if not all, languages, because in the semantic field, meaning is not language dependent.

Translation by a more neutral/ less expressive word

This is another strategy in the semantic field of structure.

Translation by cultural substitution

This strategy involves replacing a culture-specific item or expression with a target language item considering its impact on the target reader. This strategy makes the translated text more natural, more understandable and more familiar to the target reader.

The translator's decision to use this strategy will depend on:

The degree to which the translator is given license by those who commission the translation

The purpose of the translation

Translation using a loan word or loan word plus explanation

This strategy is usually used in dealing with culture-specific items, modern concepts, and buzz words. Using the loan word with an explanation is very useful when a word is repeated several times in the text. At the first time the word is mentioned by the explanation and in the next times the word can be used by its own.

Translation by paraphrase using a related word

This strategy is used when the source item is lexicalized in the target language but in a different form, and when the frequency with which a certain form is used in the source text is obviously higher than it would be natural in the target language.

Translation by paraphrase using unrelated words

The paraphrase strategy can be used when the concept in the source item is not lexicalized in the target language.

When the meaning of the source item is complex in the target language, the paraphrase strategy may be used instead of using related words; it may be based on modifying a super-ordinate or simply on making clear the meaning of the source item.

Translation by omission

This may be a drastic kind of strategy, but in fact it may be even useful to omit translating a word or expression in some contexts. If the meaning conveyed by a particular item or expression is not necessary to mention in the understanding of the translation, translators use this strategy to avoid lengthy explanations.

Translation by illustration

This strategy can be useful when the target equivalent item does not cover some aspects of the source item and the equivalent item refers to a physical entity which can be illustrated, particularly in order to avoid over-explanation and to be concise and to the point.

As it is obvious, each theorist offers his/her own strategies according to his/ her perspective; however, Baker's (1992) taxonomy of translation strategies include

the most applicable set of strategies, because it shows the strategies which are used by professional translators. So, this definition indicates the applicability of these strategies, i. e. not only is it a set of strategies but it can also be tested by professional translators to see to what degree they work if at all.

Лекція 9. Особливості перекладу українською мовою англійських речень із формальним підметом

Переклад українською формального англійського підмета *there*

1.1. В англійській мові є особливий формальний підмет *there*, що вживається у сполученні з дієсловом *to be* та деякими іншими дієсловами і заміщає смисловий підмет, який звичайно міститься після дієслова-присудка. Формальний підмет *there* не має відповідника в українській мові й тому не перекладається окремо від дієслова-присудка та смислового підмета.

Напр.: *Unfortunately, there are other instances of this type of argumentation.* - *На жаль, є й інші приклади подібного роду аргументації.*

Конструкція *there is/are* звичайно перекладається відповідною часовою формою дієслова "бути" або "існувати", але іноді при перекладі можуть використовуватися й інші дієслова із семантикою буття або місцезнаходження. До перекладу може також вводитися прислівник "*тут*".

Напр.: *There has been very little experimental work in this area.* - *У цій галузі існує дуже мало експериментальних праць.*

1.2. Зустрічаються випадки, коли конструкція *there is/are* перекладається предикативами "відчутний", "помітний" тощо:

Напр.: *There is a relatively strong emphasis on the problem.* - *Тут досить відчутний наголос на імпліцитний бік проблеми.*

1.3. За наявності заперечення ця конструкція перекладається присудками "немає", "відсутній", "не буде" тощо.

Напр.: *There obviously is no unanimity on this point.* - *В цьому питанні явно відсутня одностайність.*

1.4. Якщо смисловий підмет виражений віддієслівним іменником, то конструкцію *there is/are* можна перекладати дієсловом, від якого утворений іменник.

Напр.: *There is no mention of relevant research here.* - *Відповідні дослідження тут не згадуються.*

2.1. Формальний підмет *there* може вживатися з іншими дієсловами у функції присудка, зокрема з *exist, stand, remain, lie* тощо у формі активного стану та з *observe, describe, find* і т.ін. у формі пасивного стану. У таких випадках *there* не перекладається.

Напр.: *There has been described in the literature equipment which records the results numerically in tabular form.* - *У літературі описується устаткування, що фіксує результати у формі числових таблиць.*

Переклад українською англійського неозначеного займенника *one* у функції підмета

Речення з неозначено-особовим підметом *one* звичайно перекладаються одним із трьох способів:

1) безособовим реченням:

Напр.: *If for some reason, one wishes to avoid this, it is, of course, possible.* – *І якщо з якоїсь причини бажано уникнути цього, то це, звичайно, можливо.*

Безособове речення при перекладі вживають особливо тоді, коли англійське речення містить у присудку модальне дієслово. Напр.: *One must ask what predictions follow from such an analysis.* — *Слід запитати, які ж передбачення впливають з такого аналізу.*

2) неозначено-особовим реченням:

Напр.: *Further evidence emerges when one considers other patterns.* - *Коли розглядаються інші моделі, з'являються нові дані та докази.*

Переклад українською англійського займенника *it* у функції підмета

Слід розрізняти кілька різних вживань займенника *it* у функції підмета: особове *it* ("він, вона, воно"), вказівне *it* ("це") та безособове *it* (формальне *it*, що окремо не перекладається).

1. Переклад особового займенника *it* не повинен викликати особливих утруднень, якщо пам'ятати, що він може вживатися анафоричне і замінити попередній іменник, причому займенник може бути відділений від такого іменника не тільки окремими словами, а й реченням(и), і їхнє співвідношення не стільки граматичне, скільки логічне.

2. Безособове *it* не має перекладного відповідника і окремо не перекладається.

2.1. Речення з безособовим *it*'та дієсловом-присудком у формі пасивного стану перекладаються безособовим реченням. Напр.: *It is shown to be the case.* — Демонструється, що це дійсно так.

2.2. Речення з *it* та складним дієслівним присудком перекладаються безособовими реченнями з "можна", "треба", "необхідно", "слід" тощо.

Напр.: *It cannot be expected that the solution to the problem of reliability will soon be achieved.* — Не варто очікувати, що буде швидко знайдено розв'язання цієї проблеми.

2.3 Речення з *it* у сполученні з дієсловом-присудком у формі активного стану (*appear, happen* і т.ін.) звичайно перекладаються безособовим або неозначено-особовим реченням.

Напр.: *It seems certain that the device should possess excellent characteristics.* - Видається безперечним, що цей пристрій повинний мати відмінні характеристики.

2.4. Конструкція логічного виділення певного члена речення з *it* (*It is ... that/ which/ where...*) перекладається, як правило, словом "саме".

Напр.: *It was Hinds who proposed this approach.* — Саме Гайндз запропонував цей підхід.

3. Іноді формальний підмет *it* перекладається обставиною "з цього", "цим" і т.ін., зокрема, тоді, коли він вживається з дієсловом-присудком *follow*.

Напр.: *It follows from Bernoulli's theorem that where the velocity is higher, the pressure is lower.* — З теореми Бернуллі випливає висновок: що вища швидкість, то менший тиск.

Подаємо переклади деяких подібних поширених фраз: *It appears that...* "Складається враження, що ..." або "Здається, що..."; *It happens that...* "Трапляється так, що..." / *Виявляється, що...*; *It turns out that...* "Виявляється, що ... *It takes ... to do smth.* "Потрібно ..., щоб зробити щось".

4. Інфінітив у складному підметі з *it* (*It... for + Infinitive*) перекладається або особовою формою дієслова у складі простого речення, або умовною формою дієслова у складі підрядного речення, що вводиться сполучником "щоб".

Напр.: *It is usual for any new hypothesis to be preceded by other related proposals.* - Будь-якій гіпотезі звичайно передують кілька інших пов'язаних з нею ідей.

5. Речення зі складним підметом з *it* (*It... to have...+ Infinitive/ Participle II/ Adjective*) перекладаються одним із наступних способів:

а) складнопідрядним реченням, де головне речення є відповідником конструкції **It + дієслово-присудок**, а підрядне речення — відповідником конструкції **to have + іменна група + Infinitive**.

Напр.: *It is hoped to have time in the near future to start such a series of experiments.* - Сподіваємося, що у найближчому майбутньому буде час здійснити таку серію експериментів;

б) простим реченням, де конструкція "**it + присудок**" передається предикативним словом ("можливо", "важливо" і т.ін.), а смисловий підмет — неозначеною формою дієслова.

Напр.: *It is possible to have these parameters measured.* - Ці параметри можливо виміряти;

в) **Participle II** у смисловій частині складного підмета може перекладатися особовою формою дієслова (іноді у складі підрядного речення, що вводиться сполучником "щоб" або "що").

Напр.: *It is possible to have the situation with equipment supply remain unaffected.* — Можливо, (що) ситуація з постачанням обладнання залишиться незмінною.

Лекція 10. Особливості двостороннього перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки синтаксичних конструкцій і граматичних явищ, що потребують узгодження часових форм

При перекладі англійських форм минулого часу у підрядних додаткових реченнях слід мати на увазі дію відсутнього в українській граматиці правила узгодженості такої форми з формою минулого часу дієслова-присудка головного речення. Тому форма *Past Indefinite* або *Past Continuous* у таких підрядних реченнях перекладається формою теперішнього часу, форма *Past Perfect* – формою минулого часу, а форма *Future-in-the-Past* – формою майбутнього часу: Напр.: *The experimenter first made sure that the subject knew all the rules of the experiment.* – Експериментатор насамперед пересвідчився, що піддослідний знає всі правила експерименту.

Richards (1995) pointed out that similarity of attitude towards the two objects could account for some errors. – Річардс (1995) відзначав, що деякі помилки можна пояснити подібністю ставлення до цих двох об'єктів.

In one experiment teachers were asked to indicate students who were experiencing considerable difficulty in English. – В одному з експериментів учителям запропонували вказати тих студентів, які відчувають значні труднощі у вивченні англійської мови.

It was hypothesized that this contrast would have been one of the easiest for the younger pupils to identify. – Було висунуто гіпотезу, що учням молодших класів таке протиставлення визначити буде зовсім нескладно.

Правило узгодження форми дієслова-присудка у підрядному додатковому реченні із формою минулого часу дієслова-присудка в головному реченні може не виконуватися, і тоді форма дієслова-присудка в підрядному реченні перекладається відповідною формою українського дієслова-присудка:

Напр.: *Recently, Johnson and Madgedy (1994) found that undergraduates prefer metaphors that are easily described.* – Нещодавно Джонсон і Маджеді (1994) встановили, що студенти віддають перевагу тим метафорам, які легко описати.

В інструкціях, указівках і т. ін. вона перекладається неозначеною формою дієслова або формою наказового способу другої особи множини.

Напр.: *In practice you must proceed as follows: 1) switch the set on; 2) give it time to worm up; 3) adjust to one of the frequencies.* – Практичні дії повинні бути такими: 1) увімкнути прилад; 2) дати йому прогрітися; 3) настроїти на одну з частот.

Ця форма наказового способу перекладається також неозначено-особовою формою дієслова.

Напр.: *Assemble the pipes in the following order: set the pipe with the inspection hatch on the hood, and bolt the pipe flange to the hood.* - Труби монтують у такій послідовності: трубу з оглядовим люком установлюють на кожух і її фланець кріплять до кожуха болтами.

У реченнях метатекстового характеру, що звичайно регулюють перебіг комунікації, форма наказового способу перекладається формою першої особи множини наказового способу.

Напр.: *Consider first the following claim.* – Розглянемо спочатку наступну тезу.

Аналітичні форми наказового способу перекладаються звичайно одним із трьох наступних способів.

Модель "**let + іменник-додаток + інфінітив**" перекладається сполученням "**(не)хай**" з формою майбутнього часу, словами "**припустимо, що ...**" та формою теперішнього або

Лекція 11. Особливості перекладу додатка

Формальний додаток *one*

Структурною особливістю англійського речення є вживання з певними дієсловами-присудками (*allow, permit, lead, enable* тощо) обов'язкового формального додатка *one* перед інфінітивом. Оскільки в українській мові таке синтаксичне явище відсутнє, то формальний додаток *one* у таких випадках випускається при перекладі.

Формальний додаток *it*

Іншою структурною особливістю англійського речення є вживання після дієслів *make, deem, feel, find, take* і перед прикметниками *possible, necessary, difficult, hard, clear, easy, appropriate* тощо формального додатка *it* у функції представлення наступного смислового додатка, який звичайно виражений інфінітивним словосполученням або підрядним з'ясувальним реченням. Оскільки в українській мові таке синтаксичне явище відсутнє, то формальний додаток *it* у таких випадках випускається при перекладі.

Займенник - заміник *one* у функції додатка

Займенник - заміник *one* у функції додатка перекладається трьома способами:

- 1) у формі однини (*one*) – вказівними займенниками "той, такий, така, таке"; у формі множини (*ones*) – вказівними займенниками "ті, такі", що уводять підрядне означувальне речення;
- 2) іменником, який цей займенник заміщує, виходячи з контексту;
- 3) займенник-заміник вилучається при перекладі.

Лекція 12. Особливості перекладу означення. Особливості перекладу обставини

Переклад українською мовою англійського герундія у функції означення

У функції означення герундій вказує на призначення певного предмету, що уможливорює при перекладі українською його функціональну заміну на:

- 1) прикметник: Напр.: *A computing machine performs such operations in milliseconds.* – *Обчислювальна машина виконує такі операції протягом мілісекунд;*
- 2) іменник у атрибутивній функції: Напр.: *The boiling temperature of water is 100 degrees Centigrade.* – *Температура кипіння води дорівнює 100 градусів за Цельсієм;*
- 3) віддієслівний іменник: Напр.: *Science is more in the business of comparing theories.* – *Наука – це радше порівняння теорій;*
- 4) неозначену форму дієслова: Напр.: *The formalist runs the risk of explaining nothing or having nothing to explain.* – *Формаліст ризикує не пояснити нічого або не мати що пояснювати.*

У деяких випадках герундій у функції означення перекладається українською мовою таким чином:

- 1) дієсловом-присудком у складі підрядного означувального речення, що вводиться сполучною фразою «те,що». Напр.: *The system has the advantage of being relatively expensive.* – *Ця система має той недолік, що вона порівняно дорога;*
- 2) дієсловом-присудком у складі окремого речення, що відокремлене від попереднього речення тире, крапкою з комою або двокрапкою. Напр.: *The method has the disadvantage of not respecting the apparent parallel compositionality in this system.* – *У цього методу є недолік: він не надає належної уваги явній паралельній ком позиційності у цій системі;*
- 3) випускається при перекладі. Напр.: *The idea initially gives the impression of being superficial.* – *Спочатку ця ідея видається поверховою.*

Переклад українською мовою англійського прикметника з суфіксом -able/-ible у функції означення

Прикметники з суфіксами *-able/-ible* мають пасивне значення і перекладаються за семантичною моделлю «*що можна/ може+ неозначена форма дієслова*» або за наявності граматичного відповідника перекладається також прикметником.

Напр.: *We seem to have a testable hypothesis.* – У нас, видається, є гіпотеза, яку можна перевірити. *Such mistakes are but explainable.* – Такі помилки цілком зрозумілі.

Переклад українською мовою англійського інфінітиву у синтаксичній функції обставини мети і наслідку

У англійській науково-технічній літературі дуже поширеною, специфічною і відмінною особливістю інфінітиву слід вважати уживання у синтаксичній функції обставини мети і наслідку («*для чого?*» «*з якою метою?*»). Часто сигналом такого уживання є сполучення «*in order*». При цьому англійський інфінітив уживається у кінцевій чи початковій позиції у реченні.

Існує два основні способи перекладу українською мовою англійського інфінітива у цій функції:

1) за допомогою синтаксичної трансформації розгортання - перероблення простого речення на складнопідрядне із обставинним підрядним мети, яке приєднується до головного за допомогою сполучника «*щоб/ аби*».

Напр.: *To illustrate the scope of this problem, consider the set of possible salient scales.* – Щоб з'ясувати масштаб цієї проблеми, розглянемо набір можливих характеристик співвідношень;

2) за допомогою трансформації функціональної заміни (не особова форма дієслова у перекладі замінюється на однокореневий іменник). Напр.: *To achieve this goal, a new approach is adopted.* - Для досягнення цієї мети обирається новий підхід.

Просте речення з інфінітивом у синтаксичній функції обставини мети і наслідку, утвореним від англійських дієслів «*to form*», «*to give*», «*to yield*», «*to take*», перекладається українською складнопідрядним реченням із підрядним приєднувальним (супровідним), що є цікавим прикладом перехідного випадку між власне сурядним і власне підрядним реченням. Такий переклад з точки зору використання трансформацій класифікується **як** синтаксична трансформація розгортання.

Напр.: *All these conditions combine to make the problem very complicated.* - *Усі ці умови поєднуються, що дуже ускладнює саму проблему.*

Переклад українською мовою англійських прислівників на -ly у синтаксичній функції обставини

У англійській науково-технічній літературі визначається розповсюдженість прислівників на -ly, що є похідними від якісних і відносних прикметників. У той час як в українській мові утворений прислівників від відносних прикметників можливе лише в окремих випадках. Це пояснює поширеність трансформацій розгортання і функціональної заміни при перекладі українською мовою англійських прислівників на -ly у функції обставини.

Англійські прислівники на -ly, утворені від відносних прикметників, перекладаються українською мовою у функції обставини словосполученнями «з точки зору...», «що стосується...» тощо. Напр.: *Functionally, of course, there are important differences.* – *У функціональному плані є, зрозуміло, значні розбіжності.*

Деякі англійські прислівники на -ly мають українські граматичні відповідники. Напр.: *Forces can be quantitatively measures.* – *Сила – це величина, що може кількісно вимірюватись.* *These presuppositions seem to me neither empirically nor logically necessary.* – *Ці припущення видаються непотрібними ні емпірично, ані логічно.*

Переклад українською мовою англійських дієприкметників у синтаксичній функції обставини причини та часу

У англійській науково-технічній літературі дуже поширеним явищем є використання англійських дієприкметників *Past Participle Active*, *Present Participle Passive*, *Perfect Participle Passive* у функції обставини причини чи способу дії. У таких випадках у перекладі українською мовою відбувається перероблення простих речень, ускладнених вторинною структурою предикації, на складнопідрядні речення із підрядним причини.

Напр.: *Being packed in strong cases, the medicines arrived in good condition.* – У наслідок того, що ліки були добре запаковані, вони прибули у доброму стані.

При цьому форма *Past Participle* може виступати також у функції обставини часу, в наслідок чого її граматичним еквівалентом у перекладі українською мовою стає підрядне речення часу. Напр.: *When asked about his research, he replied that he hadn't made a discovery yet.* – Коли його запитали про дослідження, він відповів, що ще не зробив відкриття.

SUPPLEMENTARY LECTURES IN ENGLISH

Supplementary Lecture I. Different Approaches To Translation

Source-Oriented Approaches:

Catford (1965:49) explains “the TL text must be relatable to at least some of the situational features to which the SL text is relatable”.

According to Catford, a translation does not necessarily have to consist of target language elements with the same meaning as the source language elements but ones which have the greatest possible amount of overlap across the different levels of equivalence.

This is echoed by Halverson (1997:207) who provides a slightly broader definition of equivalence and says it is a relationship which exists between two entities and it is described as one of likeness / sameness / similarity / equality in terms of any number of potential qualities. Equivalence theories regard translation as an attempt to reproduce the source text as closely as possible. But because there are numerous reasons why they can never be perfectly equivalent on all levels, numerous of types equivalence have been defined such as formal and dynamic equivalence (Nida 1964), denotative, connotative, pragmatic, textual and formal aesthetic equivalence (Koller 1979).

Levels of Equivalence

We see that equivalence between the source and target texts is not absolute and total but it can operate on a number of different levels. There are a number of systems which have been put forward to examine the levels of equivalence. One of the most enduring is the scheme proposed by Koller (1979:188-189). According to Koller, equivalence can occur on the following levels:

1. Denotational Meaning, namely the object or concept being referred to. In texts such as user guides, equivalence on this level is relatively easy to achieve because we need to keep referring back to the product the reader is learning to use.
2. Connotational Meaning, which is, according to Koller divided into language level, sociolect, dialect, medium, style, frequency, domain, value and emotional

tone. Equivalence on this level can sometimes prove problematic where, for example, the enthusiastic and informal tone adopted by the source text may be culturally unacceptable in the target language.

3. Textual Norms, which are typical language features of texts like patents, legal documents, business letters etc. Textual norms may include the use of the second person to address the readers of user guides or the use of passive constructions to describe experiments in scholarly journals.

4. Pragmatic Meaning, which includes reader expectations Komissarov (1977) also proposes a series of levels on which translation equivalence can occur. In the context of what Fawcett (1997:60) refers to as “sharp and fuzzy equivalence” Komissarov’s levels all build upon each other with the lowest level of equivalence being retained and built on by the next higher level of equivalence and so on. These levels are as follows:

1. Equivalence on the level of the general meaning or message. Aside from the general communicative intention, there is no tangible equivalence on the basis of situational, grammatical or lexical factors.
2. In addition to the preceding level, this type of equivalence identifies a particular situation in both texts.
3. Building on the preceding levels, equivalence on this level maintains factors or elements which describe the situation established in level 2.
4. As well as all of the information presented as a result of the preceding levels of equivalence, this level establishes semantic and syntactic equivalence in that the majority of the source text words have corresponding target language lexical items and the syntax is transformationally related.
5. This level of equivalence displays a close parallelism between the source and target texts on all levels of language.

Types of Equivalence

Perhaps the most well known types of equivalence are formal and dynamic equivalence posited by Nida (1964). Formal equivalence is concerned with the

message in terms of its form and content. With this type of equivalence the message in the target language should match the different elements in the source language as closely as possible, be they lexical, syntactic, stylistic, phonological or orthographic. According to Catford, a formal correspondent (or equivalent) is any target language category (unit, class, structure, element of structure, etc.) which can be said to occupy, as nearly as possible, the 'same' place in the 'economy' of the target language as the given source language category occupies in the source language (Catford 1965:27).

Functionalist theory

K. Reiss's classification of text types which predetermine the approach to translation. Nida's approach to translating religious, sacral texts...

Unfortunately for the professional translator, the categories, levels and classifications of equivalence described above, while helping us to pick through a translation to see how it ticks, do not really help with the actual process of translation.

In an attempt to escape the restrictive and often limited approaches to translation based on theories of equivalence, translation theorists such as Reiss (1971) and House (1981) changed the focus from being entirely source-based to include some aspects of the target text. To be precise, their attention centered on the function of the target text. Such an approach moves away from the bottom-up linguistic approaches of equivalence-based theories and instead involves pragmatic and situational aspects of the translation process. This is indeed an improvement in that it goes at least some way towards acknowledging the fact that texts are written and translated for a reason. However, functionalist based theories do not entirely forsake the source text. Rather they are a hybrid approach which considers both the source and the target texts.

Nevertheless, functionalism as a general ideology based on extralinguistic, pragmatic and communicative factors of translation is nothing new.

Even in 1964, Nida's notion of dynamic equivalence called for the reproduction of the effect (or function) of the source text in the target text through equivalence of extralinguistic communicative effect. This was already hinting at functionalism as we later came to know it. In 1971, Reiss included the element of text function in her model of translation criticism. While Reiss' work is often regarded as highly conservative and dated, it did mark a turning point in the way scholars looked at translation, particularly in Germany. Her model, while being overwhelmingly equivalence-based, also includes the functional relationship between the source and target texts. According to Reiss, the ideal translation is one where optimum equivalence is achieved as regards the conceptual content, linguistic form and communicative function. This essentially means that, taking into account the linguistic and situational context, the linguistic and stylistic factors as well as the author's intentions (even though this in itself is a persistent source of debate), the target text should have the same "value" as the source text. One of the problems, however, with this approach to the function of translations is that it cannot deal with instances of translation where the function of the target text is different to that of the source.

Target-Orientated Approaches to Translation

Toury (1995:26) in his work *Descriptive Translation Studies and Beyond* puts forward the notion that the position and function of translations "are determined first and foremost by considerations originating in the culture which hosts them". Toury regards translations as "facts of target cultures" and in his discussion of traditional methods of examining texts he mentions the fact that they "were primarily concerned with the source text and with its inviolable 'sanctity' whereby target text factors "while never totally ignored, often counted as subsidiary especially those which would not fall in target language texts. And this is precisely how the translations are generally viewed by readers.

The following paragraphs deal with approaches to translation which do not depend on the supremacy of the source text. In other words, theories which acknowledge the importance of the target text in the translation process.

Relevance

Gutt (1991:22) stresses that translation should be approached from a communicative point of view rather than any other, for instance, a theory of translation. Basing his relevance theory on work by Sperber and Wilson (1986), Gutt proceeds from the notion that the key to human communication is our ability to draw inferences from people's behaviour, be it verbal or non-verbal. Thus, what is said (or written) provides, within the context of relevance theory, the stimulus from which the recipient can infer what the sender means. This is referred to as the informative intention. Breaking the communicative process down into steps, Gutt maintains that utterances are firstly decoded and, on the basis of their linguistic properties, are assigned to meanings or things they represent. This is similar to de Saussure's notion of signifiant and signifiñ or aliquid statt pro aliquo [something stands for something else] (Linke et al. 1994:18, 30). Thus, these representations are referred to as semantic representations and they refer to the mental representations which are essentially the output of the brain activity.

Nevertheless, despite the confusing approach to what does and does not constitute a "real" translation, relevance theory does provide some useful insights into technical translation:

a communicative approach which concentrates on the needs and expectations of the target audience the minimax principle which, put simply, states that people do not want to spend more time and effort than is absolutely necessary in order to retrieve information from a text; this is especially true for technical texts such as user guides.

Skopos Theory

Skopos theory is linked with the functionalist approach to translation but differs fundamentally in that where functionalist approaches such as Reiss's (1971) and House's (1981) maintain that the function of the target must be the same as the original, Skopos theory recognises that this is not always practical or desirable. According to Vermeer, the methods and strategies used to produce a translation are determined by the intended purpose of the target text (Vermeer 1978:100). Unlike equivalence-based theories where the source text and its effect on the source language audience or even the function attributed to it by the author determine the translation, Skopos theory holds that the prospective function or Skopos of the TT as determined by the initiator (the person who initiates the translation process, i.e. situational and cultural background. Skopos theory states "that one must translate consciously and consistently, in accordance with some principle respecting the target text. The theory does not state what the principle is: this must be decided separately in each specific case" (Vermeer 1989:182).

In conjunction with this top-level rule are the supplementary general rules of coherence and fidelity. According to Nord (1997), the coherence rule maintains that the target text should be sufficiently coherent in order for the reader to comprehend it. Essentially, this rule requires that the TT fulfils the basic requirements for any text written in that language. The fidelity rule is less perspicuous in that it requires that there be some sort of relationship between the ST and TT once the Skopos and coherence rules have been satisfied. Unlike traditional functionalist theories such as that put forward by House (1981) which focus on the pragmatic aspects of the translation act but where the source and target texts have the same function, Skopos theory acknowledges equivalence of function as just one of many possible Skopoi of a translation. The reason for this is that there are numerous situations and circumstances where a translation needs to be produced. As such, the situational environment of the translation process determines the Skopos as does the text receiver. Thus the Skopos of the source text and the target text may be different because of the needs of the two audiences by virtue of the fact that they belong to two different social and linguistic realities.

Cases where the function stays the same are referred to by Reiss & Vermeer (1991:45) as Funktionskonstanz (unchanged function); cases where it changes are referred to as Funktionsänderung (changed function).

O. Kade (1977:33), the founder of the situational model of translation also makes this distinction, referring to the fact that the communicative function of the source text and heteroalent translation as that which involves a reworking of the content and where the target text takes on a different function to that of the original. Nord (1997:9) also recognizes this fact when she states that we do not arrive at the function of the target text from an analysis of the source text but rather from a pragmatic analysis of the purpose of the communicative act. Referring back to Skopos theory, she maintains that functional equivalence (the source and target texts having the same function) is not the “normal” Skopos of a translation but only one of a number of potential Skopoi and one in which a value of zero is assigned to the “change of functions” factor (1991:23).

First and foremost, however, the Skopos of the translation must be formalized and clearly set out before the translator can actually start work. The process of defining the Skopos of a translation is included in what is called the translation brief (Vermeer 1989, Kussmaul 1995 and Nord 1997).

Loyalty to the Source Text

Unless the translator is told otherwise, the text type of the translation will be the same as the source text. To use Vermeer’s example (1989:183), it is safe to assume that a scientific article on astronomy will be translated as such in the target language. This might seem to contradict the claim made elsewhere that consistency of function is not the normal Skopos of a translation but it is not the case. The function of a given text type in one language might be different to a greater or lesser degree in another. So while the purpose of the text might stay the same (i.e. the astronomy article stays an astronomy article), the function of the text, e.g. to entertain and educate or educate and provoke, may need to change depending on the culturally or text specific conventions in the target language.

Supplementary Lecture II. Technical Translation As A Specific Type Of Translation

Technical translation has long been regarded as the ugly duckling of translation, especially in academic circles. Not particularly exciting or attractive and definitely lacking in the glamour and cachet of other types translation, technical translation is often relegated to the bottom division of translation activity and regarded as little more than an exercise in specialised terminology and subject knowledge. Indeed, these factors, particularly subject knowledge, have in some quarters led to technical translation being feared and loathed, like a modern-day barbarian of the linguistic world.

That technical translation has traditionally been regarded as the poor cousin of “real” translation in the literature is clear. This vocational and industrial type of translation has been largely neglected in the literature on translation theory. This is supported by an enlightening survey by Franco Aixel (2004) who reports that out of 20,495 publications listed in the BITRA1 multilingual bibliography of translation research only 1,905 or 9.3% addressed technical translation. Literary translation, on the other hand, is the subject of some 4,314 entries accounting for 21% of the total number of entries despite its niche status in professional practice. The work that has been done in this area has largely been restricted to terminological issues or technical issues.

Technical translation includes economics, law, business etc. In reality, “technical” means precisely that, something to do with technology and technological texts. Just because there is a specialised terminology, doesn’t make something technical. In discussing technical translation it is useful to make the distinction between specialised and technical translation. For example, religion has a very specific terminology and very definite conventions, styles and document structures but it is never regarded as “technical”. The tendency among certain theorists to include LSP texts such as legal, financial and economic texts within the field of technical translation is less than helpful not least because each area has its own unique characteristics, requirements and constraints. Simply because a field or

subject area has unique or specialised terminology does not make it technical. This is not to say that financial translation, or indeed legal translation, do not deserve to be studied in detail as areas in their own right, in fact there are a number of extremely useful books on these areas such as Alcaraz & Hughes (2002). Actually, technical translation deals with texts on subjects based on applied knowledge from the natural studies.

Technical translation is all about terminology. This particular misconception is not unique to those uninvolved in technical translation. A surprising number of people within technical translation share this belief Pinchuck (1977:19), for example, claims that vocabulary is the most significant linguistic feature of technical texts. This is true insofar as terminology is, perhaps, the most immediately noticeable aspect of a technical text and indeed it gives the text the “fuel” it needs to convey the information. Nevertheless, Newmark (1988) has claimed that terminology accounts for at most just 5-10% of the total content of technical texts yet there is a disproportionate amount of attention devoted to terminology and lexical issues in technical translation. A simple subject search for “technical translation” on the BITRA bibliographic database reveals that more than half of the 150 entries found relate to terminological or lexical issues.

What makes this even more surprising is the fact that in many fields of science and technology, the terminology is remarkably similar to the extent that separate, specialised dictionaries are frequently unnecessary. Indeed, Fishbach (1993 and 1998) points to the quasi-conformity of medical terminology thanks to the common origins in Latin and Greek. Similarly, in computing and IT, the terminocreation of new terms and partly to the proliferation of proprietary terms and the availability of terms from software companies, e.g. the Microsoft products have been localized. Technology is largely uniform thanks, in part, to a predominance of English in the terminocreation of new terms and partly to the proliferation of proprietary terms and the availability of terms from software companies.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Еквівалентність та адекватність як основні критерії якісного науково-технічного перекладу.
2. Типологія видів та моделей науково-технічного перекладу.
3. Розгорнута класифікація перекладацьких трансформацій.
4. Лексичні труднощі науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську та навпаки. Особливості відтворення термінів-омонімів, неологізмів, авторських термінів, метафоричних термінів, термінологічних скорочень і аббревіатур.
5. Граматичні науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську та навпаки. Специфіка відтворення герундія, інфінітива, дієприкметників, дієприслівника, модальних дієслів та прислівників, синтаксичних конструкцій вторинної предикації у науково-технічних текстах при перекладі з першої іноземної мови на українську та навпаки.
6. Особливості відтворення загальнонаукової та фахової термінології.
7. Перекладацькі стратегії науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську та навпаки та особливості їх застосування.
8. Переклад науково-технічних текстів різних жанрів з першої іноземної мови на українську та навпаки з критичним аналізом перекладацьких трансформацій, стратегій і помилок.
9. The peculiarities of the scientific-technical translation
10. The new approaches to the equivalence and adequacy in the scientific-technical translation
11. The translator's strategies and peculiarities of their use in the scientific-technical translation
12. The lexical difficulties of the scientific-technical translation from English into Ukrainian and vice versa: intralingual and interlingual homonyms, paronyms, the proper names, terms, terminological abbreviations.
13. The grammatical difficulties of the scientific-technical translation from English into Ukrainian and vice versa: the gerund, the Participle, the Diepryslivnyk, the

secondary structures of predication, the peculiarities of translating into Ukrainian English sentences with the formal and inverted Subject

14. The genre-stylistic peculiarities of translating scientific-technical texts of different genres

15. The translation of the scientific-technical texts of different genres and the critical analysis of the translation trans

ГЛОСАРІЙ

Адекватний переклад – переклад, що забезпечує прагматичні завдання акту перекладу на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності без порушення норм і узусу мови перекладу, із дотриманням жанрово-стилістичних вимог до текстів цього типу і відповідності конвенціональній нормі перекладу.

Антонімічний переклад – лексико-граматична трансформація, за якої заміна стверджувальної форми в оригіналі на заперечну форму у перекладі або, навпаки, заперечної на стверджувальну, супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням.

Безеквівалентна лексика – лексичні одиниці вихідної мови, що не мають регулярних (словникових) відповідностей у мові перекладу.

Буквальний переклад – переклад, який відтворює комунікативно не релевантні елементи оригіналу, в результаті чого або порушуються норми й узус мови перекладу, або залишається спотвореним справжній зміст оригіналу.

Одиниця невідповідності – елемент змісту оригіналу, не переданий чи спотворений при перекладі, або елемент змісту тексту перекладу, неправомірно доданий при перекладі.

Одиниця перекладу – мінімальна одиниця тексту оригіналу, яка перекладається як єдине ціле, у тому сенсі, що для неї можливо відшукати відповідність при перекладі.

Вихідна мова (ВМ) – мова оригіналу, мова з якої здійснюється переклад.

Вільний переклад – переклад, який виконується на нижчому рівні еквівалентності, ніж той, якого можна досягти за даних умов акта перекладу.

Еквівалентний переклад – переклад, який відтворює зміст оригіналу на одному з рівнів еквівалентності.

Еквівалентність перекладу – спільність змісту (сміслова близькість) оригіналу й перекладу.

Експлікація – лексико-граматична трансформація, за якої лексична одиниця вихідної мови замінюється на словосполучення, яке експлікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення цього значення мовою перекладу.

Засіб лексичних додавань – уживання в перекладі додаткових лексичних одиниць для передачі імпліцитних елементів смислу оригіналу.

Засіб вилучення – відмова від передачі у перекладі семантично надлишкових слів, значення яких нерелевантні чи легко відновлюються в контексті.

Засіб транспозиції лексичних одиниць – використання найближчої відповідності одиниці перекладу вихідної мови в іншому місці висловлення в тексті перекладу.

Калькування – спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових – морфем або слів (у випадку стійких словосполук) – на їх лексичні відповідності у мові перекладу.

Компенсація – спосіб перекладу, при якому елементи змісту, які було втрачено при перекладі одиниці вихідної мови в оригіналі, передаються в тексті перекладу будь-яким іншим засобом, причому необов'язково у тому ж самому місці тексту, що й в оригіналі.

Конвенціональна норма переклада – вимоги, яким повинен відповідати переклад у зв'язку з загальноприйнятими у певний період поглядами на роль і завдання перекладацької діяльності.

Лексичний контекст – сукупність лексичних одиниць, у оточенні яких уживається дана одиниця тексту.

Лінгвістичний контекст – мовне оточення, у якому вживається дана одиниця мови в тексті.

Мікроконтекст – лінгвістичний контекст у межах одного словосполучення чи речення.

Множинна (варіантна) відповідність – один з регулярних способів перекладу даної одиниці вихідної мови, який частково відтворює у мові перекладу її значення.

Мова перекладу – мова, на яку здійснюється переклад.

Науково-технічний переклад – це викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті науково-технічної тематики на одній мові (вихідній мові), за допомогою еквівалентного тексту на іншій мові (мові перекладу). Науково-технічний переклад як результат перекладання — це певний текст, що містить певну науково-технічну інформацію(наприклад, наукова фахова стаття), або документ-носіє певної науково-технічної інформації (наприклад, патент, інструкція).

Норма перекладу – сукупність вимог, яким повинен відповідати переклад.

Норма перекладацького мовлення – вимоги, яким повинна задовольняти мова перекладу.

Норма еквівалентності перекладу – вимога максимально можливої смислової наближеності перекладу до оригіналу.

Поєднання речень при перекладі – спосіб перекладу, при якому синтаксична структура в оригіналі перетворюється шляхом поєднання двох простих речень у одне складне.

Оказіональна відповідність – нерегулярний, винятковий спосіб перекладу одиниці оригіналу, придатний лише для даного контексту.

Переклад – вид мовного посередництва, при якому зміст іншомовного тексту оригіналу передається на іншу мову шляхом створення цією мовою комунікативно рівноцінного тексту.

Перекладацька трансформація – перетворення, за допомогою якого можна здійснити перехід від одиниці оригіналу до одиниць перекладу.

Перекладацька відповідність – одиниця мови перекладу, що регулярно вживається для перекладу даної одиниці вихідної мови.

Письмовий переклад – вид перекладу, при якому оригінал і переклад виступають у процесі перекладу у вигляді фіксованих (головним чином, письмових) текстів.

Послівний переклад – підбір найближчих відповідностей замість лексичних одиниць оригіналу при збереженні синтаксичних зв'язків між ними.

Процес перекладу – дії перекладача зі створення тексту перекладу.

Рецептор – отримувач повідомлення, патнер з комунікації, слухач або читач.

Рівень еквівалентності – міра смислової близькості оригіналу й перекладу, що визначається частиною змісту оригіналу, яка зберігається при перекладі.

Скорочений переклад – переклад, при якому відбувається вилучення окремих частин оригіналу через моральні, політичні чи інші міркування практичного характеру.

Смислова домінанта – найбільш важлива частина змісту оригіналу, яка повинна бути обов’язково збережена у перекладі.

Термін – емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів, для позначення понять спеціальної (фахової) сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у будь-якій конкретній галузі знань чи людської діяльності. Головними диференційними ознаками термінологічної одиниці є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності і прозорості внутрішньої форми слова, конвенційність, змістовна інваріантність, стилістична нейтральність, висока інформативність, точність і стислість.

Точний переклад – переклад, при якому еквівалентно відтворена лише предметно-логічна частина змісту оригіналу при можливих відхиленнях від жанрово-стилістичної норми та узуальних правил використання мови перекладу.

Транскрипція – спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її звукової форми за допомогою букв мови перекладу.

Транслітерація – спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її графічної форми за допомогою букв мови перекладу.

Трансформаційно-семантична модель перекладу – модель перекладу, що представляє процес перекладу як ряд перетворень, за допомогою яких перекладач переходить від одиниць вихідної мови до одиниць мови перекладу.

Трансформаційний переклад – переклад із використанням однієї з перекладацьких трансформацій.

Усний переклад – вид перекладу, при якому оригінал та його переклад виступають у процесі перекладу в нефіксованій (усній) формі, що визначає однократність сприйняття перекладачем відрізків оригіналу й неможливість наступного зіставлення чи виправлення перекладу після його здійснення.

Художній переклад – переклад творів художньої літератури, тобто текстів, основна функція яких полягає в художньо-естетичному впливі на читача.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белодед И.К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии/ И.К. Белодед. – Харьков: Вища школа, 1980. – 208 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение/ В.С. Виноградов – М.: ИИОСОРАО, 2001. – 224 с.
3. Казакова Т.А. Практические основы перевода English. <=> Russian. Серия: Изучаем иностранные языки/ Т.А.Казакова. – СПб: «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
4. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову/ В.І.Карабан. – Ч. 1. – К.: Політична думка, 1999. – 316 с.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение/ В.Н. Комиссаров. – М.: Р. Валент, 2011. – 408 с.
6. Корунець І.В. Принципи і способи передачі українських особових і географічних назв англійською мовою/ І.В. Корунець // Мовознавство. – 1993. – №3 (159). – С. 13–16.
7. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)/ І.В. Корунець. – Вінниця. «Нова Книга», 2003. – 448с.
8. Москальская О.И. Грамматика текста/ О.И. Москальская. – М.: Высш. шк., 1981. – 183 с.
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика/ Я.И.Рецкер. – М.: Р. Валент, 2007. – 244 с.
10. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории\ А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
11. Черноватий Л.М., Карабан В.І., Омелянчук О.О. Переклад англійської технічної літератури. Електричне та електронне побутове устаткування. Офісне устаткування. Комунікаційне устаткування. Виробництво та обробка металу./За редакцією Л.М. Черноватого і В.І. Карабана. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 296 с.